

OVER TAAL

- 03** Interview
Wilfried Decoo over kennis en vaardigheden in het Vlaamse onderwijs - Natalie Hulsen
- 06** Taalwerk
Waarom herhaal-de gij alles? Over subjectverdubbeling - Gunther De Vogelaer
- 09** Taalkronkels
Waarom winnen de Belgen altijd het Dictee? - Albert Oosterhof
- 10** Idioom & Co
De negatieve aantrekkingskracht van plegen - Filip Devos
- 12** Broodje taal
Drie keer meer nagedacht dan ik, Het is weer verkiezingen!, Geachte heer Convents, beste Jurgen en Ik ben het vergeten - Sara Van Calster
- 14** Interview
Hugo Brouckaert: taaladviseur van de wetgever - Karl Hendrickx
- 17** Taalwerk
Allee, wat was het weer? Het tussenwerpsel allee in spontaan gesproken Standaardnederlands - Hanne Kloots
- 20** Dossier
U gelieve de onderstaande vraag te beantwoorden... - Karl Hendrickx
- 23** Te boek
*Van 100-procentscontrole tot zwijnenzooi - Natalie Hulsen
Groot Uitdrukkingenwoordenboek - Filip Devos
Correct taalgebruik - Marianne Boone
De 'Moors' in zesde editie - Henri Bloemen*
- 27** Column
Bezenderen - Hugo Brouckaert
- 28** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Wilfried Decoo over kennis en vaardigheden in het Vlaamse onderwijs

NATALIE HULSEN

Eind vorig jaar stond een leraar op de barricaden om te pleiten voor meer kennis in het onderwijs in Vlaanderen. Met die kennis is het volgens hem erbarmelijk gesteld. In de taalvakken bijvoorbeeld zijn vaardigheden belangrijker dan grammatica. Zo gaat de kennis van het Frans er sterk op achteruit. In diezelfde periode bleek uit de resultaten van een onderzoek aan de Universiteit Antwerpen dat het onmogelijk is om een gezamenlijke peiling Frans te organiseren voor alle leerlingen in Vlaanderen. De eindtermen van basis- en secundair onderwijs zijn namelijk veel te vaag, en het is dus helemaal niet duidelijk wat en hoeveel een leerling precies moet kennen. Over dat evenwicht tussen kennen en kunnen vroegen we meer uitleg aan Wilfried Decoo, professor Franse didactiek aan de Universiteit Antwerpen, en zelf ooit leraar Frans. In 1979 stapte hij de academische wereld in, maar vanuit de lerarenopleiding was hij altijd intens betrokken bij het middelbaar onderwijs.

Is het echt zo slecht gesteld met de kennis van het Frans (en andere talen) van onze Vlaamse leerlingen?

De vraag wordt vaak gesteld alsof dat een feit is. Dat komt omdat de media ons dat doen geloven. Maar eigenlijk hebben we geen brede, valide vergelijkingen met bijvoorbeeld 10, 20 of 50 jaar geleden. Er zijn altijd sterke en zwakke leerlingen voor taal geweest. Vaststellingen op basis van begintoetsen bij de aanvang van het hoger onderwijs geven wel indicaties dat de kennis van grammatica achteruitgaat, maar dat is te verklaren door minder uren taal in het secundair onderwijs en door gewijzigde leerplannen die minder het accent leggen op grammaticabeheersing. Misschien

kunnen leerlingen, gemiddeld gezien, nu iets vlotter spreken, hoewel we dat ook niet vergelijkend kunnen meten.

U hebt een onderzoek gedaan naar de aansluiting Frans tussen basis- en secundair onderwijs. Wat zijn uw belangrijkste bevindingen en conclusies?

Aanleiding was een rapport van een groep inspectieleden in 2004 die een aantal conclusies baseerden op beperkte observaties in scholen. Daarbij werd nogal simplistisch de 'vormgerichte didactiek' tegenover een 'communicatieve taaldidactiek' geplaatst. Ook stelden

ze dat de leerkrachten in het secundair onderwijs weer 'van nul' beginnen. Ons onderzoek heeft eerst de eindtermen en de leerplannen aan beide zijden van de niveaugrens doorgelicht, dus van basis- (derde graad) naar secundair onderwijs (eerste graad). Daaruit blijkt dat je voor 'aansluiting' niets met die documenten kan doen, want ze vragen hetzelfde aan beide zijden van de grens zonder zelf een onderscheid in leerinhouden aan te geven (terwijl dat in oudere leerplannen wél heel precies stond uitgewerkt).

Daarna hebben we leerboeken doorgelicht, op zoek naar een gemeenschappelijke basis waarop je een volgende fase verder kan bouwen, want leerlingen gaan naar uiteenlopende scholen na het basisonderwijs. Maar omdat de eindtermen en leerplannen geen vaste leerinhouden meer bepalen, worden leerboeken tegenwoordig heel uiteenlopend gevuld. Gevolg, bijvoorbeeld voor woordenschat: aan het einde van het basisonderwijs tellen de vier meest gebruikte boeken samen bijna 2000 verschillende woorden, maar er zijn er slechts ongeveer 500 gemeenschappelijk. Nog problematischere verhoudingen vinden we aan het einde van de eerste twee jaar secundair onderwijs: bijna 6000 verschillende woorden in de meest gebruikte leerboeken, waarvan maar een 10% gemeenschappelijk. Tegelijkertijd ontdekten we echter dat geen enkel leerboek in het secundair onderwijs 'van nul' vertrekt, in de zin dat er een lange herhaling van de voorkennis van het basisonderwijs plaatsvindt. Al vanaf de eerste lessen bieden de leerboeken een beduidende hoeveelheid nieuwe materie die nooit in het basisonderwijs aan bod is geweest. En wat ze herhalen is gewoon nodig, dat is eigen aan taal, ook omdat de toestand in het basisonderwijs te heterogeen is om op een duidelijke en geïntegreerde basis te bouwen.

In het huidige taalonderwijs in Vlaanderen ligt de nadruk vooral op (communicatieve) vaardigheden, en minder op kennis. Leerlingen moeten de leerstof en de regels zelf ontdekken, terwijl ze communiceren, met de leerkracht als coach aan de zijlijn. Wat is er mis met dat zogenaamde 'zelfontdekkend leren'?

Je mag het 'communicatieve' niet gelijkstellen met 'zelfontdekkend'. Taalonderwijs kan communicatief zijn zonder zelfontdekking, en zelfontdekkend leren kan niet-communicatief zijn. Ik antwoord dus eerst over zelfontdekkend leren afzonderlijk. Met die benadering is op zich niks mis. Er kan echter een probleem ontstaan als het te intens en in een ongeschikte context gebeurt. Alvorens een oordeel uit te spreken moet je dus eerst de mate van verwachte zelfontdekking definiëren, preciseren over welke inhouden en om welke leerlingen het gaat. Een leerkracht die een vraag

stelt in een klasgesprek en leerlingen iets laat zoeken, nodigt uit tot zelfontdekkend leren. Prima. Erg verschillend is het leerlingen brede opdrachten te geven en hen dagenlang, zelfs wekenlang de leerstof individueel te laten zoeken en verwerven. Uit onderzoek blijkt dat sociaal zwakkere leerlingen hier vaak de dupe van zijn. Geprivilegieerde leerlingen krijgen immers van thuis uit extra hulp als het niet vlot, ze hebben meestal ook al een bredere basis en betere instrumenten om op terug te vallen.

Je kunt niet correct Frans leren schrijven zonder zinsontledingreflexen.

Als het om taalonderwijs gaat, beschouwt men zelfontdekking ook soms als inductief leren tijdens communicatieve training: de leerling moet zelf de betekenis afleiden van onbekende woorden, zelf grammaticaregels ontdekken vanuit het taalgevoel. Op zich is daar opnieuw niks verkeerd mee, alleen wijst onderzoek op een probleem van rendement. Gewoon betekenis en regels geven gaat sneller en laat dan meer tijd vrij voor het eigenlijke communicatief trainen. Het is niet zo dat het zelf ontdekken van betekenis en regels beter doet ont houden. Soms denkt men ook dat leerlingen met zelfontdekking bezig zijn als de leerkracht ze voor een uitdaging plaatst: maar in de klasrealiteit wachten veel leerlingen op de 'ontdekking' door een ander of vatten ze zaken pas als ze duidelijk worden gemaakt.

Is kennis belangrijker dan vaardigheden?

In een goed taalleerproces kun je het ene niet scheiden van het andere. Ik spreek tegenwoordig van vaardigheidskennis, de kennis die je meteen inzet om vaardigheid te ontwikkelen. Bij aanvankelijk taalonderwijs werk je bijvoorbeeld met een typisch communicatief dialoogje. Je kan er gerust mee starten, maar leerlingen zullen toch meteen de afzonderlijke woorden en de structuren moeten leren om er beter greep op te krijgen en het dialoogje nadien met varianten te kunnen spelen. De beheersing van die woorden en structuren is vaardigheidskennis. Die kennis moet ook geautomatiseerd worden door geschikte oefeningen. Willen we de vaardigheden doen groeien in mogelijkheden, dus altijd meer kunnen lezen, luisteren, spreken, schrijven, dan hangt die groei af van het volume vaardigheidskennis dat geïntegreerd en geautomatiseerd wordt. Het begrip dekking is hier belangrijk: zo heb je steeds meer woordenkennis nodig om steeds complexere

dingen aan te kunnen. Maar er is wel een probleem als de kennis wordt opgestapeld zonder dat het tot vaardigheden leidt.

U pleit voor meer grammatica in het taalonderwijs. Betekent dat teruggaan naar het ontleden van zinnen?

Nee, 'meer grammatica' was een kopje in de krant boven een artikel waarin ik werd geciteerd. Zelf heb ik nooit zomaar 'meer grammatica' geroepen. Wel pleit ik voor een mate van expliciete, functionele grammatica (vaardigheidskennis!) op die momenten, voor die leerlingen en voor die doelstellingen waar het nuttig is. Kennis van de vervoeging van een werkwoord is nuttig, zeker voor talen als Frans of Russisch. Je kunt niet correct Frans leren schrijven zonder zinsontledingreflexen, omdat het Frans overeenkomsten vraagt die je vaak ook niet hoort, maar wel moet schrijven. *Merci de la lettre que tu m'as envoyée hier.* Om de *as* en de *envoyée* correct te spellen is grammaticale reflex nodig. Die kun je tot op zekere hoogte automatiseren, maar er ligt altijd inzicht aan de basis.

Je hebt steeds meer woordenkennis nodig om steeds complexere dingen aan te kunnen.

In de eindtermen ligt de nadruk vooral op communicatieve vaardigheden, niet op grammatica. Vanwaar die 'angst' voor grammatica?

Dat ligt aan de slingerbeweging in methodes. En aan een machtsstrijd om je overtuiging op te dringen. Om de zoveel decennia zie je in het taalonderwijs een verbeterd antigrammaticabeweging. Dat was zo tussen 1870 en 1900 met 'la méthode directe', dan in de jaren 1960 met de audiomethodes, vervolgens in de jaren 1980 met Krashen's *natural approach*. Zo'n antigrammaticasfeer bereikte het Belgisch taalonderwijs in het midden van de jaren 90. Het wordt dan vooral individueel geïnterpreteerd. Een leerplan kan zeggen 'minimaal', maar een inspecteur of pedagogisch begeleider kan dat omzetten in 'helemaal niets'. Typisch aan zo'n houding is de weigering van elk compromis, van nuances. Je leest precies dezelfde antigrammaticaretoriek in 1890, 1965 of 1985. Maar men komt er telkens van terug wanneer de klaservaring begint te sputteren en experimenteel onderzoek aantoonde dat in niet-intens schools taalonderwijs een mate van grammatica wel nuttig is, uiteraard als vaardigheidskennis: dus nuttig inzicht dat meteen

vaardigheid ondersteunt. Maar na jaren zie je dat er opnieuw te veel grammatica onderwezen wordt, dat de vaardigheden onvoldoende aan bod komen, en zo wordt het veld rijp gemaakt voor de volgende antigrammaticabeweging. Waarom leren we de les niet? Onder meer omdat er altijd maar weer nieuwe 'experten' ontstaan die de onderzoeksgeschiedenis van het taalonderwijs niet kennen. Omdat we geen academische studierichtingen hebben die echte experts in taalonderwijs vormen. Daar zijn jaren studie voor nodig.

De minister van Onderwijs wil de eindtermen voor vreemde talen aanpassen: ze aanvullen met linguïstische competenties en meer aandacht besteden aan taalstructuren, geïntegreerd in het vaardigheidsonderwijs. Een stap in de goede richting?

Ja, indien het gedaan wordt tot op het bot, zoals in de leerplannen van de jaren 1930 of 1970: een gedetailleerde bepaling van de taalinhouden (woordencorpus, structuren, taalhandelingen, situaties), jaar na jaar. Dat is ook wat het Europees Referentiekader (ERK) vraagt van wie een taalprogramma wil ontwikkelen: aan zoveel mogelijk

criteria beantwoorden om de inhouden en werkvormen te expliciteren. Maar dat vraagt expertise, tijd, inzet, opvolging. We hebben nu voor het Frans de heel recente *Référentiels*, referentielijsten die uitgewerkte linguïstische competenties aanreiken per ERK-niveau. Maar er moet een wil zijn om dat te implementeren en evidente obstakels te overwinnen. Kijk naar Nederland: daar heeft in de jaren 1990 uitstekend onderzoekswerk een lijst van 15 000 woorden opgeleverd die als referentiekader kunnen dienen voor de schooltaal Nederlands die aan het einde van het lager onderwijs beheerst moet worden. Uiteraard contextueel, gespreid, didactisch aan te brengen. Maar of de implementatie op grote schaal in leermaterialen is gebeurd? Nee. Experts roepen soms in de woestijn.

Meer over het onderzoek van professor Wilfried Decoo kunt u lezen op <http://webh01.ua.ac.be/didascalialaansluiting.pdf>

‘Waarom herhaal-de gij alles?’ Over subjectverdubbeling

GUNTHER DE VOGELAER

Veel Vlamingen kennen in hun dialect de mogelijkheid om het onderwerp van de zin twee keer uit te drukken, in een zinnetje zoals kun-de gij zonder handen fietsen of mag-ek ik vanavond naar het voetbal kijken? Waar komen deze exotisch aandoende verdubbelingen vandaan, en hoe uniek zijn ze? En vooral: is de verwondering over dit op het eerste gezicht nogal opmerkelijke verschijnsel wel terecht?

Een eigenaardigheid in een aantal dialecten in Vlaanderen is dat er verschillende onderwerpen kunnen verschijnen in één zin, in een zogenaamde subjectverdubbeling. In subjectverdubbelingen verschijnen doorgaans twee onderwerpspronomen, die kunnen volgen op het werkwoord of het voegwoord (zoals in *wilde gij den afwas doen?* en *we weten dame wij moeten oppassen*), of die van elkaar gescheiden worden door het werkwoord (zoals in *ze gaan zij toch wat meer moeten studeren*). In elk van de voorbeelden wordt een dof pronomen, zoals *-de*, *-me* of *ze*, gecombineerd met een vol (*gij*, *wij*, *zij*), dat eventueel ook achterwege kan blijven. Niet elk van de types in de voorbeelden is even ruim verspreid: het type met *wilde gij* (of een variant, zoals het West-Vlaamse *wil-je gie*) duikt bijvoorbeeld op in de meeste dialecten in West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Antwerpen, in een deel van Limburg, en ook in enkele zuidelijke gebieden in Nederland. Verdubbeling van het type *dame wij* (of *dame wulder*, *dame wieder*, *dame welle*, enz.) wordt vrij-

wel uitsluitend gehoord in West- en Oost-Vlaanderen. Verdubbelingen zoals *ze gaan zij* (of: *ze gaan zulder*, *ze gaan zieder*, *ze gaan zulle*, enz.) komen alleen voor in Nederlandstalig België, met uitzondering van het grootste deel van Limburg, maar ze zijn relatief zeldzaam. In sommige gebieden heeft de verdubbeling nog aan gebruiksterrein gewonnen. Zo komen hier en daar drievoudige subjecten voor, zoals *'k zalekik dat wel doen* of *we zijme wij dat serieus beu*; in de streek rond Gent worden zelfs pronomina gecombineerd met zelfstandige naamwoorden, bijvoorbeeld in *ligt-hij die vent nog altijd in het ziekenhuis?*

Ontstaan

Een van de eerste vragen die spontaan rijzen, is wanneer het verschijnsel ontstaan is. De oudste voorbeelden van subjectverdubbelingen in het Nederlands dateren al uit de (late) middeleeuwen. Vermoedelijk zijn niet alle types even oud. Een probleem bij het bestuderen van de ouderdom van subjectverdubbeling is echter dat het verschijnsel nooit algemeen geweest is in het taalgebied, en bovendien zorgvuldig uit de schrijftaal geweerd werd. Illustratief in dat opzicht is dat een aantal 17de-eeuwse Hollandse kluchten behoort tot de productiefste teksten die we kennen op het vlak van subjectverdubbeling. Bekende voorbeelden van stukken waarin overvloedig verdubbeld wordt, zijn *De Spaanse Brabander* van Bredero en *Trijntje Cornelis* van Huygens. In die 17de-eeuwse kluchten gebruiken de veelal Hollandse auteurs de verdubbelingen vrijwel uitsluitend om de Brabantse personages in het stuk te

typeren. Daaruit kunnen we verschillende zaken afleiden: zo leert het ons dat verdubbeling in die dagen wel voorkwam in de Brabantse omgangstaal, maar niet in het Hollands. En daarnaast is de kans om verdubbelingen aan te treffen blijkbaar groter in stukken waarin met het Brabantse taalgebruik gelachen werd dan in het Brabantse taalgebruik zelf. Dat illustreert dat men ook in die tijd een schrijftaal hanteerde die enigszins afweek van wat in gesproken taal gebruikelijk was, en waarin men bijvoorbeeld erg spaarzaam was met subjectverdubbelingen.

Waarom verdubbelen?

Wellicht nog moeilijker te beantwoorden dan de vraag wanneer subjectverdubbeling is ontstaan, is de vraag hoe dat in zijn werk gegaan is. Het ligt voor de hand om te vermoeden dat klemtoon een rol gespeeld heeft bij het ontstaan van subjectverdubbeling: een vraag met een verdubbeld pronomen, zoals *moogde gij mee*, klinkt krachtiger dan, pakweg, *moogde mee*; een antwoord als *ze moet zij thuisblijven* heeft meer nadruk dan het simpele *ze moet thuisblijven*. Voor taalgebruikers uit de gebieden waar subjectverdubbeling voorkomt, is klemtoon dus een belangrijke reden om tot verdubbeling over te gaan. Maar historisch bekeken vormt klemtoon hoogstens een deel van het verhaal: ook taalgebruikers uit andere gebieden hebben immers de mogelijkheid om het onderwerp van een zin te beklemtonen, zonder dat ze daarvoor een verdubbeling gebruiken. Als men de verdubbelingspatronen vergelijkt met de oudere, niet-verdubbelde alternatieven die onder meer in het Standaardnederlands worden gebruikt, vallen bovendien géén verschillen in klemtoon op: *moogdegij mee* is niet krachtiger dan *mag jij mee* of *moogt gij mee*, en de zin *ze blijft zij thuis* heeft niet meer nadruk dan *zij blijft thuis*. Het cruciale verschil tussen dialecten met en zonder verdubbeling ligt dus niet in de aanwezigheid van het volle pronomen *gij* of *zij* ter beklemtoning, maar wel in het feit dat het doffe *-de* en *ze* in een dergelijke situatie niet verdwijnen. Dof *-de* en *ze* kunnen in zekere zin dus bijna als verplichte elementen beschouwd worden, die bovendien aan het werkwoord gaan vastplakken.

Doordat ze (bijna) verplicht zijn, en aan het werkwoord vastplakken, lijken de doffe elementen in een verdubbeling een beetje op

werkwoordsvervoegingen, zoals de *-t* in *hij werk-t*: ook die *-t* is immers verplicht en plakt vast aan het werkwoord. Uiteraard blijven er ook verschillen: *-de*, *ze* en de andere doffe pronomina in verdubbelingen zijn bijvoorbeeld nog duidelijk te herkennen als losse woorden, en de *-t* niet. Maar men vermoedt wel dat het ontstaan van verdubbeling een eerste stap is in een traag en langdurig proces waarbij persoonlijke voornaamwoorden zoals *-de* en *ze* omgevormd worden tot werkwoordsvervoegingen. Wat er dus in de dialecten gebeurt, is een soort vervangingsproces, waarbij vroegere persoonlijke voornaamwoorden in de plaats komen van de 'oude' werkwoordsvervoegingen. Het logische eindpunt van zo'n evolutie van persoonlijk voornaamwoord tot werkwoordsvervoeging zou zijn dat er in de dialecten uitingen ontstaan waarin een pronomen altijd gecombineerd wordt met zo'n 'nieuwe vervoeging'. De volledige nieuwe vervoeging van het werkwoord *gaan* zou dan als volgt luiden: *ik ga-k*, *gij ga-de*, *hij ga-ie*, *wij ga-me*, *gullie ga-de* en *zij ga-ze*. Hoewel het uiteraard nog niet zo ver is, en het ook maar zeer de vraag is of het ooit zo ver komt, staat er in het rijtje toch één vorm die wel degelijk voorkomt: in veel Oost-Vlaamse dialecten wordt ook vandaag soms al *wij ga-me* gebruikt in plaats van *wij gaan*, met een 'nieuwe' vervoegingsuitgang *-me* in plaats van de oude *-n*.

Een uniek verschijnsel?

Taalkundigen nemen aan dat alle vervoegingen en verbuigingen in oorsprong volledige woorden waren, die in vorm gereduceerd zijn, en aan een 'gastheer' zijn gaan vastplakken. Ook onze huidige werkwoordsvervoegingen, zoals de *-t* in *hij werk-t* of de *-en* in *wij werk-en* zouden dus in oorsprong sterk van vorm veranderde persoonlijke voornaamwoorden zijn. De verdubbelingen in de Nederlandse dialecten zijn dan ook geen uniek verschijnsel. Een reisje naar de buurlanden volstaat om vergelijkbare verschijnselen aan te treffen, bijvoorbeeld in dialecten van het Duits en het Frans. De Duitse voorbeelden komen vooral uit de Beierse dialecten. Daar is een uitspraak als *Fabr-ma mir noch Minga* heel gewoon (letterlijk: 'rijden-we wij naar München'). De Franse voorbeelden verschillen lichtjes van de Nederlandse en de Duitse, doordat de voornaamwoorden allebei verschijnen vóór het werk-

lingsverschijnsel dat overal ter wereld in talen frequent voorkomt, maar dat blijkbaar zorgvuldig geweerd wordt uit de standaardtaal, met name de dubbele negatie. De meeste dialectsprekers in Vlaanderen kunnen bijvoorbeeld zinnen zeggen met twee negatieve elementen, zonder dat die elkaar opheffen: met *ik heb niemand geen leugens verteld* wordt in het dialect gewoon bedoeld *ik heb niemand leugens verteld*; met *er zitten hier nergens geen muizen* gewoonweg *er zitten hier nergens muizen*. En er zijn meer verschijnselen waar de standaardtaal voor een 'zuiniger' optie dan het dialect kiest. Sommige dialecten kiezen bijvoorbeeld voor een dubbele inleiding van een bijzin (zoals *weet je wie dat er gescoord heeft*

woord. In het Frans, en meer nog in de dialecten dan in het Standaardfrans, wordt vaak gebruik gemaakt van verdubbeling van het type *Moi je n' aime pas ça* ('ik hou er niet van').

Zowel in het Nederlands als in het Frans en het Duits lijkt verdubbeling uitsluitend of toch vooral voor te komen in de dialecten. Dat verdubbelingen zo vlot in de dialecten verschijnen, is al een eerste aanwijzing dat het om een erg 'natuurlijk' verschijnsel gaat. De natuurlijkheid van verdubbeling blijkt ook uit onderzoek naar de aanduiding van het subject in andere talen. Grootschalige vergelijkende studies naar de subjectaanduiding in verschillende honderden talen tonen aan dat verdubbelingen, zoals die ook in de Nederlandse dialecten aangetroffen worden, eigenlijk een veel normalere manier vormen om naar het onderwerp te verwijzen dan wat we in het Standaardnederlands aantreffen, i.e. een combinatie van één onderwerp en een werkwoordsuitgang. Voor wie een overzicht heeft van wat op wereldschaal vaak voorkomt in het taalgebruik en wat niet, is het standaardtalige *wij werken* dan ook veel uitzonderlijker dan het dialectische *we werken wij*.

De zuinigheid van de standaardtaal

Overigens valt onze standaardtaal niet alleen op door de afwezigheid van subjectverdubbeling. Er is minstens één ander verdubbe-

i.p.v. *...wie er gescoord heeft*); andere kennen dan weer dubbele hulpwerkwoorden, zoals het dubbele *gaan* in *ik ga gaan eten*.

In de afwezigheid van verdubbelingen in de standaardtaal lijkt dus wel een zekere systematiek te zitten. Frappant is dat verdubbeling voor de meeste van deze verschijnselen eerder de regel dan de uitzondering is in het scala aan talen die overal ter wereld worden gesproken. Daaruit blijkt een belangrijke taalkundige conclusie: waar dialecten en standaardtalen van elkaar afwijken, zijn het veelal niet de dialecten die als exotische talen bekeken moeten worden, maar wel de standaardtalen.

Gunther De Vogelaer werkt als postdoctoraal onderzoeker van het FWO aan de Universiteit Gent (vakgroep Nederlandse taalkunde). Hij is een van de auteurs van de Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten, en schreef een proefschrift over persoonlijke voornaamwoorden en subjectverdubbeling in de Nederlandse en Friese dialecten.

e-mail: gunther.devogelaer@ugent.be

Taalkronkels

Waarom winnen de Belgen altijd het Dictee?

ALBERT OOSTERHOF

Het is een algemeen bekend gegeven dat het jaarlijkse Groot Dictee der Nederlandse taal bijna altijd door een Belg gewonnen wordt. In december 2006 werd het Dictee alweer voor de zeventiende keer georganiseerd.

Daarbij reken ik voor het gemak ook de editie uit 1990 mee, toen het nog met uitsluitend Nederlandse deelnemers gehouden werd, onder de naam *Nationaal dictee der Nederlandse taal*. Het Dictee hoort natuurlijk bij de eindejaarsperiode. Toch staan we in het eerste nummer van een nieuw jaar nog even stil bij het Dictee en de Vlaamse suprematie op het gebied van spelling.

Over het verschijnsel dat de Belgen 'altijd' het Dictee winnen is al heel wat geschreven en gepraat. Vele specialisten op het gebied van taal en spelling hebben hun licht reeds laten schijnen over de vraag hoe het toch komt dat de Belgen 'altijd' aan het langste eind trekken. Ook naar aanleiding van de editie 2006 wordt er de nodige aandacht aan besteed. De Volkskrant brengt op haar site bijvoorbeeld een reportage onder de titel 'Waarom winnen de Belgen altijd het Dictee?.'

Het jaar 2006 was een uitzondering op de regel. Verrassend genoeg won een Nederlander. In een artikel in *De Standaard* van woensdag 20 december 2006 (interneteditie) wordt het verrassende aspect van deze uitslag dan ook nadrukkelijk vermeld: 'Voor het eerst sinds jaren heeft niet een Vlaming maar een Nederlander het Groot dictee der Nederlandse taal gewonnen. (...) En voor het eerst sedert jaren won niet een Vlaming, maar Jacques Bettelheim uit Koudekerk a/d Rijn.'

Er zijn in het verleden een aantal (soms diepgaande) verklaringen geopperd voor dit fenomeen. In het decembernummer uit 2005 van het tijdschrift *Onze taal* wordt bijvoorbeeld Ludo Permentier geciteerd, die wordt opgevoerd als de 'begeleider' van de Belgische deelnemers. Hij geeft de volgende verklaring:

'Een diepere oorzaak voor de betere prestaties van de Vlamingen ligt in de aard van het taalonderwijs in Vlaanderen. Dat is sterker gericht op het naleven van de norm dan het Nederlandse onderwijs. Nederlanders leren bijna niet meer hoe het moet, Vlamingen leren bijna alléén maar hoe het moet.'

Overigens laten de Vlamingen zich doorgaans niet op hun prestaties voorstaan. Velen zien in dat het Dictee iets zegt over kennis en beheersing van de spelling, maar niet (noodzakelijk) over taalbeheersing in het algemeen. Permentier zegt terecht: 'Spelling is het minst boeiende van wat er allemaal aan taal te beleven is.' Daarbij komt dat er veel Vlamingen bij wijze van hobby met spelling bezig schijnen te zijn, ook in clubverband. Dat maakt het logischer dat er vaker een Vlaming wint.

Uiteraard is het ook allemaal maar een spelletje. Toch zou ik ze niet graag de kost geven, die aan dit spel conclusies verbinden over de taalbeheersing van Vlamingen en Nederlanders.

Wat tot slot interessant is voor de discussie is om eens na te gaan hoe groot de kloof nu eigenlijk is. Op de website van het Groot Dictee (zie <http://www.omroep.nl/nps/grootdictee>) valt de nodige informatie te raadplegen. Wat blijkt? De afgelopen vier jaar is het Dictee in tegenstelling tot wat er in het stukje in *De Standaard* te lezen valt drie keer 'gewonnen' door een Nederlander. En in totaal is 'de stand' 8-8. Daarbij kunnen misschien wat kanttekeningen geplaatst worden. Er zijn bijvoorbeeld meer Nederlandse deelnemers; de verhouding is 2 : 1. Maar dan nog lijkt het getalsmatige Vlaamse overwicht mij niet significant. In elk geval mogen we zeggen dat de Nederlanders, gezien het feit dat ze bijna niet meer leren hoe het moet, het er nog niet zo bar slecht van af brengen.

Ik moet nu denken aan een songtekst van de Drentstalige rockformatie Skik: *Zo zie' mar weer, niks is zoas 't lek.*

De negatieve aantrekkingskracht van 'plegen'

FILIP DEVOS

In een vorige bijdrage kwamen uitdrukkingen van het type een zware nederlaag, een zware straf, een zware zonde en zwaar getroffen, zwaar gestoord, zwaar overschat *aan bod*. Wat de meeste van deze substantieven en werkwoorden gemeen hebben, is wat we hun 'negatieve connotatie' zouden kunnen noemen: zwaar wordt veelal gecombineerd met substantieven en werkwoorden of werkwoordsvormen die aan iets negatiefs refereren (bijvoorbeeld zware problemen, zware kosten, een zwaar onweer, een zwaar verlies, zwaar aangeslagen zijn, zwaar ontgoocheld zijn, zwaar teleurgesteld zijn).

Een werkwoord dat ook vaak met negatief geladen woorden gecombineerd wordt, is *plegen*. Een korte analyse van dat werkwoord leert onder meer dat de beschrijving ervan in Van Dale te wensen overlaat.

Plegen 1 en plegen 2

In deze bijdrage hebben we het niet over *plegen* (*placht*, geen voltooid deelwoord) in de betekenis 'gewoon zijn'. Dat werkwoord komt alleen in de onvoltooide tijden voor en het wordt gevolgd door een *te* + infinitief-constructie. Het werkwoord is onovergankelijk (vb. *En de leraar die mij altijd placht te dreigen: 'Jongen, jij komt nog op het verkeerde pad.'*). In deze betekenis heeft *plegen* als equivalent in het Engels *to use to* en in het Frans *être habitué à*.

We hebben het wel over het werkwoord *plegen* (*pleegde*, *gepleegd*) dat een substantief als aanvulling vraagt, zoals het Engelse *commit* en het Franse *commettre*. In die betekenis is het een betekenisbleek werkwoord, en daardoor wat vergelijkbaar met loperwerkwoorden zoals *doen* en *maken* in verbo-nominale constructies (vb. *boodschappen doen*, *oefeningen maken*). Corpusonderzoek wijst uit dat *plegen* vooral met twee grote groepen van substantieven gecombineerd wordt.

Misdrijven plegen

Verreweg de grootste groep substantieven zijn woorden voor allerlei soorten misdrijven. Frequente voorbeelden op het internet zijn:

een aanslag, abortus, afgoderij, agressie, bedrog (informaticabedrog), belastingontduiking, blasfemie, brandstichting, censuur, chantage, collaboratie, oneerlijke concurrentie, criminaliteit, een daad (een gruweldaad, een terreurdaad, een daad van zelfdestructie, een wandaad), een delict, een diefstal, doodslag, echtbreuk, eerwraak, euthanasie, een euvel, een feit (criminele feiten, strafbare feiten, feiten die met exhibitionisme te maken hebben), foltering, fraude, geweld (gewelddadigheden, gezinsgeweld), gezinsdoding, een gijzeling, harakiri, hoererij, impertinenties, inbraak, een inbreuk, incest, infanticide op meisjes, ongewenste intimiteiten, een kaping, lijkroof, een marteling, meeneed, misdaden, een misdrijf, een moord (een karaktermoord, een massamoord), obstructie, onanie, onrecht, ontucht, overspel, een overtreding, een overval, plagiaat, een illegale plas, racisme, roofbouw, een sabotagedaad, smaad, spionage, een staatsgreep, suïcide, verraad, verzet (ondergronds verzet), verraad, wandaden, woeker, openbare zedenschennis, zelfmoord, een zonde (een zware zonde, een vertalersdoodzonde).

Die negatieve geladenheid bracht er de Vlaamse website over zelfmoordpreventie trouwens toe het werkwoord *plegen* te gaan vermijden:

Onze taal kent verschillende uitdrukkingen en woorden voor de zichzelf opzettelijk toegebrachte dood, zoals zelfmoord, zelfdoding en suïcide. In deze tekst beschouwen we deze termen als gelijkwaardig, als synoniemen. We gebruiken ze echter niet in combinatie met het werkwoord 'plegen', vermits dit laatste meestal in relatie tot misdrijven wordt gebruikt. Deze kwestie gaat ook verder dan de Nederlandse taal. Om dezelfde reden immers

gaan er in Angelsaksische landen stemmen op om de neutrale uitdrukking ‘to die by suicide’ te gebruiken en tegelijkertijd het van oorsprong meer naar een misdrijf verwijzende ‘to commit suicide’ te vermijden.

Allerlei woorden die onder de algemene noemer ‘criminaliteit’ vallen, kunnen dus makkelijk met *plegen* gecombineerd worden. Dat blijkt ook uit het *Combinatiewoordenboek van Nederlandse substantieven met hun vaste verba*. Daarin vermeldt De Kleijn (onder het lemma ‘criminaliteit’) naast *plegen* ook *begaan* (een misdrijf), *bedrijven* (overspel), *uitvoeren* (een complot) en *hebben* (ontucht). Dit *plegen* noemen we *plegen [+CRIM]*.

Een belletje plegen

Naast allerlei woorden voor misdrijven komt *plegen* ook nog voor met onder meer volgende substantieven:

een aanbod, een analyse, een belletje, bezoeken, een column, een correctie, een cursiefje, een handeling, een ingreep, een interventie, investeringen, extra inzet, kwaliteitszorg, onderhoud, onderzoek, overleg, een overname, een plas, poëzie, research, ruggespraak, een telefoontje, voorbereidingen, een voorstel.

Wat opvalt, is dat *plegen* hier makkelijk vervangbaar is door *doen* en *maken* (onderzoek doen, een voorstel doen, een analyse maken) of door simplexe werkwoorden (een telefoontje plegen = telefoneren; overleg plegen = overleggen; een ingreep plegen = ingrijpen; investeringen plegen = investeren). Hier is sprake van *plegen [-CRIM]*.

Plegen in Van Dale

Het *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal* onderscheidt in het lemma voor *plegen* vier betekenisgroepen. De eerste betekenis – de oudste, maar ook verouderde betekenis – is gerelateerd aan woorden als *pleegzorg*, *verplegen*, enzovoort. De tweede betekenis is een technische term. We letten vooral op het derde en vierde betekenisniveau.

¹**plegen** (overg.; pleegde, h. gepleegd) 1 (veroud.) zijn zorg over iem. of iets uitstrekken, zich aan iem. of iets laten gelegen liggen 2 (glasbl.) de geblazen voorwerpen met een pleegijzer in de koeloven rangschikken 3 zich met iets bezighouden, iets uitoefenen of verrichten: *het plegen van een goede daad*; (scherts. ook mbt. iets onschuldigs, waarvoor men zich echter min of meer geneert, of doet alsof) *ik heb ook weleens een gedicht gepleegd*, geschreven; *recht plegen*, vgl. *rechtsple-*

ging; *afgoderij plegen*; *een zonde, kwaad, onrecht plegen*; (jur.) *een strafbaar feit, een misdaad, moord, doodslag plegen*; (in tegenst. met ‘begaan’, gebruikt mbt. de toerekenbare dader) *ontucht, geweld, bedrog, diefstal, incest plegen*; *een telefoontje plegen*, telefoneren 4 in toepassing brengen, er gebruik van maken: *overleg met iem. plegen*, overleggen, vgl. *raadplegen*

Niets valt makkelijker te bekritisieren dan woordenboeken, en sommige mensen maken daar zelfs hun hobby van, maar toch:

- *plegen [+CRIM]* en *plegen [-CRIM]* worden samen vermeld onder 3, al is *een telefoontje plegen* toch wel van een andere orde dan *een misdaad plegen*;

- het lijkt wat vreemd dat het eerste voorbeeld dat Van Dale geeft juist op *plegen [-CRIM]* slaat (*het plegen van een goede daad*), al zijn constructies met *plegen [+CRIM]*, zo blijkt uit corpusonderzoek, veel frequenter. De (vreemde)taalleerder krijgt dus niet de informatie dat *plegen* vooral, en in de eerste plaats, gecombineerd wordt met woorden uit de ‘criminele sfeer’;

- waarom *recht plegen* op een ander betekenisniveau gesitueerd wordt dan *overleg plegen* is ook niet duidelijk;

- Van Dale stelt ten slotte ten onrechte dat *plegen [+CRIM]* vooral in de juridische vaktaal gebruikt wordt.

Kortom, alweer een onderwerp om er verder onderzoek rond te plegen.

Literatuur

Piet de Kleijn (2003), *Combinatiewoordenboek van Nederlandse substantieven (zelfstandige naamwoorden) met hun vaste verba (werkwoorden)*. Amsterdam, Rozenberg Publishers.

Hans de Groot (2006), *Van Dale Groot uitdrukkingenwoordenboek. Verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, Amsterdam/Brussel: The Reader's Digest.

Ton den Boon en Dirk Geeraerts (2005), *Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse taal. Veertiende, herziene uitgave*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

<http://www.zelfmoordpreventievlaanderen.be/zelfmoord01.html>

Filip Devos is neerlandicus.

e-mail: Filip.Devos@Overtaal.be

Broodje taal

SARA VAN CALSTER

Drie keer meer nagedacht dan ik

Taalgebruikers met een wel erg logisch ingestelde geest kunnen zich het hoofd breken over constructies als *drie keer meer snoep*, *vijf keer meer geld* of *twee keer meer omzet*. Vanuit een rekenkundig standpunt zou *vier keer meer* namelijk kunnen worden opgevat als *vier keer zoveel plus één keer* (*vijf keer zoveel* dus). Als Joris bijvoorbeeld vijf pinten gedronken heeft en Roel heeft er vijftwintig op, dan heeft Roel volgens die rekenkundige redenering *vier keer meer* pinten naar binnen dan Joris, want $(5 \times 4) + 5 = 25$.

Wie een vergelijking maakt van het type *vijf keer meer* maakt meestal geen complexe wiskundige bewerking. Voor mij, en voor de meeste taalgebruikers, betekent *vijf keer meer* eenvoudigweg *maal vijf* of *vijf keer zoveel*. Als je constructies als *vijf keer meer* en *vijf keer zoveel* in kranten bekijkt, valt het ook op dat het meestal om ruwe schattingen gaat, niet om exacte cijfergegevens. Combinaties als *vijf keer meer* en *vijf keer zoveel* blijken erg handig te zijn om een globaal idee te geven van een opmerkelijk verschil in aantal. *Vijf keer zoveel* en *vijf keer meer* betekenen in de kranten meestal *ongeveer maal vijf*. Taal werkt dus niet altijd op dezelfde, logische manier als wiskunde, en is ook niet altijd even precies.

Wie het niet kan laten om de logica te vergeten of wie denkt dat in een bepaalde context toch verwarring mogelijk is, kan gewoon kiezen voor de constructie *vijf keer zoveel als*: Roel heeft *vijf keer zoveel* pinten op als Joris, Volkswagen verkocht dit jaar *drie keer zoveel als* gepland, Filip heeft *tien keer zoveel* geld als Laurent, enzovoort.

Het is weer verkiezingen!

Ik hoorde een presentator op de televisie zeggen: *Over enkele maanden is het weer verkiezingen*. Zelf zou ik zeggen: *Over enkele maanden zijn het weer verkiezingen*. Tussen onderwerp en persoonsvorm is er in de regel sprake van congruentie: ze komen overeen in persoon en in getal. In de zinnen *Vero gaat naar huis*, *De jongens zingen een lied* en *Christophe en Maaïke komen op bezoek* komt het onderwerp (*Vero*, *de jongens*, *Christophe en Maaïke*) telkens overeen met de persoonsvorm (*gaat*, *zingen*, *komen*).

Deze regel geldt niet in zinnen als *Dit zijn Alain en Frankie*, *Het zijn toffe jongens* en *Dat zijn zware beschuldigingen*. Deze zinnen hebben *het*, *dit* of *dat* als onderwerp, een koppelwerkwoord als persoonsvorm en een zelfstandig naamwoord of een zelfstandig-naamwoordgroep als naamwoordelijk deel (het zinsdeel dat bij het koppelwerkwoord hoort). In zulke zinnen is er congruentie tussen de persoonsvorm en het naamwoordelijk deel. In de voorbeeldzinnen staat de persoonsvorm telkens in het meervoud (*zijn*), net als het naamwoordelijk deel: *Alain en Frankie*, *toffe jongens* en *zware beschuldigingen*. Ook in de zin *het zijn verkiezingen* geldt deze uitzonderingsregel. De persoonsvorm *zijn* komt overeen in persoon en getal met *verkiezingen*, het meervoudig naamwoordelijk deel.

In de zinnen *Dit zijn Alain en Frankie*, *Het zijn toffe jongens* en *Dat zijn zware beschuldigingen* zal wellicht geen enkele taalgebruiker twifelen aan de meervoudige persoonsvorm. Bij *verkiezingen* gebruiken sommige taalgebruikers spontaan toch een persoonsvorm in het enkelvoud: *Het is verkiezingen*. Hoewel *verkiezingen*

een meervoudsvorm is met een meervoudige betekenis, kan het voor een aantal taalgebruikers ook een enkelvoudige betekenis hebben (bijvoorbeeld ‘verkiezingstijd’ of ‘verkiezingsdag’). *Verkiezingen* kan dan een persoonsvorm in het enkelvoud bij zich hebben. Soms is een enkelvoudige persoonsvorm namelijk mogelijk in zinnen waarin het onderwerp (of het naamwoordelijk deel) een meervoudige vorm is met een enkelvoudige betekenis, bijvoorbeeld: *Drie eeuwen is lang, Samson en Gert is tof, De mazelen is een ziekte, Het wordt pannenkoeken met suiker*. Voor de meeste taalgebruikers klinkt de enkelvoudige persoonsvorm in *Het is verkiezingen* echter nogal vreemd. In de verkiezingstijd kunnen we het daarom het best houden op *Het zijn verkiezingen*, of nog normaler: *Er zijn verkiezingen*.

Geachte heer Convents, beste Jurgen,

Als je de naam van de geadresseerde kent, is het in zakelijke brieven en e-mails gebruikelijk om als aanhef *Geachte heer* + de achternaam of *Geachte mevrouw* + de achternaam te schrijven, bijvoorbeeld: *Geachte heer Convents* en *Geachte mevrouw Dufaux*. Als je al een tijdje correspondeert, heb je soms de behoefte om elkaar minder formeel aan te spreken. Wie de overgang van *Geachte heer Convents* naar *Beste Jurgen* te bruusk vindt, kan die overgang verzachten door in de aanhef zowel de voornaam als de achternaam te gebruiken, bijvoorbeeld *Geachte heer Convents, beste Jurgen* of *Geachte mevrouw Dufaux, beste Isabelle*. Je kunt de aansprekingen ook over twee regels spreiden, bijvoorbeeld:

*Geachte mevrouw Dufaux,
Beste Isabelle,*

Met zo’n dubbele aanhef maak je duidelijk dat je wilt overschakelen op een informelere aanhef. Als mijnheer Convents of mevrouw Dufaux er hetzelfde over denkt, zal hij of zij in een vervolgb bericht wellicht als aanhef het minder formele *Beste* + je voornaam kiezen, bijvoorbeeld *Beste Sara* of *Beste Jonathan*.

Af en toe krijg je ook brieven of e-mails met een aanhef als *Geachte Jurgen Convents* of *Beste Isabelle Dufaux*. Veel mensen ergeren zich aan dergelijke aansprekingen. Ze zijn dan ook niet aan te raden.

Ik ben het vergeten

Mag je zeggen *Ik ben je sjaal vergeten*, of moet het zijn *ik heb je sjaal vergeten*? In de voltooid tegenwoordige tijd gebruiken we bij de meeste werkwoorden ofwel het hulpwerkwoord *hebben*, ofwel het hulpwerkwoord *zijn*. Het werkwoord *vergeten* kan – afhankelijk van de betekenis – zowel met *hebben* als met *zijn* vervoegd worden. We kiezen voor *zijn* als *vergeten* betekent ‘zich niet herinneren’, bijvoorbeeld *Sorry, ik ben vergeten hoe je heet, Ze zijn vergeten hoe het moet*. Een vervoeging met *hebben* is dan uitgesloten. Niemand zal zeggen: *Ik heb vergeten hoe je heet* of *Ze hebben vergeten hoe het moet*.

Als *vergeten* betekent ‘iets per ongeluk niet doen, meenemen’ is *hebben* het gebruikelijke hulpwerkwoord. Voorbeelden: *Heb je het boek weer vergeten?, Nicolaas heeft vergeten de hond uit te laten*. In die laatste betekenis wordt *vergeten* steeds vaker ook met *zijn* vervoegd. Zinnen als *Nicolaas is vergeten de hond uit te laten* en *Ben je het boek weer vergeten?* zijn voor veel taalgebruikers normaal, vooral in gesproken taalgebruik. Maar niet voor iedereen zijn dergelijke zinnen aanvaardbaar. Wie kritiek wil vermijden, kan in geschreven taal vervoegingen met *zijn* het best vermijden.

Literatuur

Algemene Nederlandse Spraakkunst (1997), W. Haeseryn et al. (red.), Groningen, Martinus Nijhoff.

Taaladvies.net. Geraadpleegd op 16 december 2006 via <http://www.taaladvies.net>.

Sara Van Calster werkt voor het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie.

e-mail: sara.vancalster@dar.vlaanderen.be

Interview

Hugo Brouckaert: taaladviseur van de wetgever

KARL HENDRICKX

Op 1 november heeft Hugo Brouckaert afscheid genomen als hoofd van de vertaal- en taaladviesdienst van de Belgische Senaat, na een carrière van 31 jaar bij de Senaat en zo maar even 39 jaar als vertaler bij de overheid. De meesten kennen hem als schrijver van heel wat bijdragen over taalbeheersing, maar in de eerste plaats was hij de man die ervoor trachtte te zorgen dat de wetgeving en de parlementaire stukken in de Senaat in een correcte en precieze taal waren geformuleerd. In het stemmige dakrestaurant van het parlement blikt Hugo met ons terug op zijn carrière en kijkt hij meteen ook vooruit naar de toekomst. Hoe zal het de overheidstaal in de nabije toekomst vergaan?

Waar is uw voorliefde voor correcte en duidelijke formuleringen in het Nederlands ontstaan? Tijdens uw studies Germaanse?

Niet echt, die is er pas gekomen toen ik in de Senaat begon te werken, maar tijdens mijn Leuvense studententijd was mijn belangrijkste voorbeeld toch een hoogleraar Nederlands, professor Pauwels. Ik studeerde Germaanse taal- en letterkunde van 1961 tot 1966, dus nog voor de splitsing van 1968, en Pauwels viel met zijn mooie uitspraak en verzorgde taal erg op tussen de overige professoren, van wie het taalgebruik erg door hun Franstalige opleiding was beïnvloed. Ik was de laatste student die bij Pauwels een licentiaatsverhandeling schreef, over de beknopte bijzin. Misschien zat de liefde voor correct Nederlands er toen al wel in... Die verhandeling schreef ik trouwens tijdens mijn legerdienst; je kon in die tijd nog eindexamens afleggen zonder dat je op voorhand je scriptie hoefde in te dienen. Pauwels was nog een neerlandicus van de oude stempel. Hij noteerde niet alleen wie er afwezig waren

tijdens zijn colleges, maar verbeterde overal en iedereen. Ooit corrigeerde hij zelfs tijdens een college-uur een doktersbriefje dat ik hem had gebracht om mijn afwezigheid gedurende een week te verantwoorden.

Ik schreef ook al in het faculteitsblad 'Germania', en ondanks de soms twijfelachtige taalbeheersing van bepaalde professoren, zijn er uit mijn jaar toch monumenten als Guy Mortier en Herman de Coninck voortgekomen.

Met het Nederlands en de taalbeheersing ben ik me pas echt gaan bezighouden toen ik, na een kleine omweg in het onderwijs en enkele jaren als vertaler bij het Wegenfonds, bij de Senaat begon te werken. Van de toenmalige directeur van de taaldienst, Jan Demol, heb ik de voorliefde voor correcte en duidelijke over-

heidstaal overgenomen en het vak van het reviseren van teksten in de praktijk echt geleerd. Uiteindelijk ben ik directeur geworden van de taaldienst, die momenteel 16 vertalers telt en daarmee een van de grootste taaldiensten van ons land is.

Is het, als u jarenlang uit het Frans vertaalt en bovendien in een tweetalige omgeving werkt, niet moeilijk om beide talen uit elkaar te houden? Gaat u na een tijdje niet automatisch gallicismen spuien?

Neen, beide talen zijn gemakkelijk uit elkaar te houden, maar je moet wel voortdurend alert blijven om het taalidoom van elke taal te respecteren. Talen evolueren, er moeten dus altijd nieuwe begrippen en concepten vertaald worden en dus blijft het risico op letterlijke vertalingen en nieuwe gallicismen bestaan. Maar het is een misvatting dat een vertaler mondeling perfect tweetalig zou moeten zijn. Vertalen is een specifiek vak, en dat wordt vaak vergeten.

Vergeten ook politici dat? Is vertalen in een politieke context niet ondankbaar?

Inderdaad. Vertalen op zich wordt al vaak afgedaan als een peulenschil: als je vertaler bent, heb je toch geen woordenboek meer nodig? En iedereen die een beetje een andere taal spreekt, kan die meteen ook vertalen. Dergelijke vooroordelen blijven bestaan, zeker ook in de politieke wereld. Bovendien verwacht het parlement vaak bijzonder snel vertalingen, die soms ook gebruikt worden in politiek touwtrekken. Zo waren er met het oog op de invoering van de euthanasieregeling drie wetsvoorstellen ingediend, die lang en erg complex waren. Bovendien hadden we, gezien het onderwerp, ook weinig bronnen of hulpmiddelen. Toch eisten de indieners dat de voorstellen op één dag vertaald werden, hoewel het debat erover liefst anderhalf jaar geduurd heeft. Als een dergelijke delicate vertaling dan eenmaal klaar is, mag je er ook geen letter meer aan veranderen, of je wordt verdacht van manipulatie of sabotage. Bij zulke gevoelige zaken zien politici al snel

overall complotten, of wordt de vertaling al snel als bliksemafleider gebruikt.

Kunt u in dergelijke omstandigheden nog taalnormen hanteren of is het gewoon een kwestie van ervoor zorgen dat er iets op papier staat? En welke norm hanteerde u?

Je moet proberen zoveel mogelijk een correcte en eenduidige terminologie en formulering te hanteren, al is dat niet altijd makkelijk. Hoewel ik vrij puristisch opgeleid ben (denk aan Pauwels in Leuven) is mijn norm toch niet té Noord-Nederlands. Ik redeneer

op dat punt traditioneel, kies voor een gemeenschappelijke norm samen met Nederland, maar richt me toch ook op het hedendaagse taalgebruik en niet alleen op

Vertaal geen woorden maar begrippen.

wat traditionele taaladviesboekjes zeggen. De overheid, en zeker een instelling als de Senaat, mag op het vlak van taalnormen en taalgebruik niet te progressief zijn. Daarbij is in de eerste plaats de eenheid van terminologie van het grootste belang. Ook belangrijk, maar nog moeilijker, is het kiezen en consequent aanhouden van het juiste register. Ooit las ik in een vertaling van een parlementair stuk de uitdrukking 'ons landje', of ook 'spuitgasten' in een toelichting bij een wet over de brandweer. Dergelijke fouten zijn even erg als een occasioneel belgicisme.

Doen jullie alleen vertaalwerk, of reviseren jullie ook Nederlandse teksten?

Traditioneel geeft de taaldienst van de Senaat ook taaladvies bij Nederlandse teksten, in tegenstelling bijvoorbeeld tot die van de Kamer, al werd dat de jongste jaren door personeelstekort steeds moeilijker. Die gewoonte stamt uit de tijd toen het Nederlands zich als bestuurstaal in België nog moest ontwikkelen en in het parlement amper gesproken werd. Gaandeweg hadden mijn voorgangers daarin een reputatie opgebouwd en ik heb geprobeerd die voort te zetten. We hadden ook een uniek overlegorgaan bij de

Politici zijn meer bezig met de media dan met een goed geformuleerde wettekst.

Senaat, het 'leescomité'. Dat comité bestond uit juristen, specialisten wetgevingstechniek en taalkundigen van de taaldienst. Bij belangrijke regelgevende teksten die de Senaat behandelde, las het comité de ontwerpen na en corrigeerde ze, in overleg tijdens een gezamenlijke vergadering. Een dergelijke samenwerking tussen taalkundigen en juristen om tot een duidelijk geformuleerde tekst te komen, is tamelijk uniek. Spijtig genoeg is het leescomité ondertussen een stille dood gestorven, omdat er door het onzekere lot van de Senaat te weinig personeel is.

Hebben de politici tegenwoordig minder aandacht voor taal en formulering dan vroeger?

Dat zeker wel. Politici lijken nu vooral bezig te zijn met hun imago en optreden in de media, en veel minder met de inhoud. Senatoren en ook Senaatsvoorzitters als Ward Leemans of Frank Swaelen vroegen regelmatig om taaladvies, maar dat komt steeds minder voor. Enkele senatoren hebben nog die reflex, maar voor velen heeft een precieze formulering geen prioriteit. Er heerst meer en meer een mentaliteit van 'alles is bereikt'. Het Nederlands is een volwaardige officiële bestuurstaal, er is een min of meer beschaafd Belgisch Nederlands, dus wat hebben we nog meer nodig? Europa, de globalisering, en tegelijk het terugvallen op de eigen roots, liefst dan nog in het eigen dialect, krijgen nu meer aandacht dan de standaardtaal.

U lijkt de toekomst erg somber in te zien?

Neen hoor, ik blijf optimistisch. We hebben ook heel wat bereikt. Soms kan men genoeg vinden in een persoonlijk succesje. Zo ben ik er bij de staatshervorming in 1993 in geslaagd 'kieskring' te doen gebruiken, in plaats van het gallicistische 'kiesomschrijving'. Soms heb ik daar wel wat trucjes voor nodig gehad. Mijn advies als taaladviseur om de uitdrukking 'rechtstreekse werking' (van internationale wetgeving) te gebruiken, werd niet gevolgd, maar toen ik in mijn hoedanigheid van lid van de Commissie voor de Nederlandse Rechts- en Bestuurstaal in een brief hetzelfde advies gaf, bleek dat plots wel te worden aanvaard. En ja, soms vraag je je af waarmee je bezig bent. Toen de benaming 'minister van

Openbaar Ambt' eindelijk gewijzigd geraakt was in 'minister van Ambtenarenzaken', stond kort daarop in een ontwerp van besluit te lezen 'de minister van Ambtenarenzaken, bevoegd voor het openbaar ambt'... Toch ben ik ervan overtuigd dat we vooruitgaan, vooral dan toch in het mondelinge taalgebruik. Politici zijn ontegenzeggelijk veel mondiger en communicatiever dan vroeger.

Geldt dat ook voor onze wetgeving?

Helaas niet. Zoals ik al zei, is het leescomité dat de formulering van de regelgevende teksten nakeek, opgedoekt. En van de paarse beloften om gespecialiseerde wetgevingsambtenaren op te leiden en de wetgeving te evalueren, onder meer wat betreft formulering, komt maar bitter weinig in huis, terwijl de wetgeving toch de basis vormt van ons juridische systeem, ook voor de formulering. Alle afgeleide en verwante teksten steunen er immers op.

Gaat u uw werk niet missen? Of gaat u nu uw huisgenoten en vrienden belagen met taalopmerkingen?

Zover gaat het zeker niet. Ik ga proberen wat meer te lezen en vooral ook van muziek te genieten. Ook wil ik opnieuw gaan schaken. Maar ook op taalvlak stop ik nog niet helemaal: ik blijf artikels schrijven en lezingen geven, iets wat ik trouwens erg graag doe. Ik heb ook met veel plezier jarenlang lesgegeven in het post-academische programma *Vertalen op Europees niveau* van de K.U.Leuven. En ja, soms kan ik het echt niet laten. Als ik de trein neem en ik zie in het station de 'distributeur automatique de billets de transport' staan, met daaronder 'automatische verdeler van vervoerbewijzen', dan krijg ik zin om een briefje te sturen met de vraag waarom ze er niet gewoon 'kaartjesautomaat' op hadden kunnen zetten. Het Frans en het Nederlands hebben nu eenmaal een andere stijl: de 'stadswachten' heten in het Frans 'agents de prévention et de sécurité'. Gelukkig hadden we die eerst in Vlaanderen, anders zaten we zeker opgescheept met 'preventie- en veiligheidsagenten'.

De opvolging is trouwens verzekerd?

Inderdaad, mijn dochter Sara heeft dezelfde microbe te pakken: zij werkt aan de K.U. Leuven voor het project 'VRT-Taalhantering' en helpt de taaladviseur van de VRT. Zo snel zijn ze van ons dus niet af!

'Allee, wat was het weer?' Het tussenwerpsel 'allee' in spontaan gesproken Standaardnederlands

HANNE KLOOTS

In 1970 publiceerde Gaston Durnez *Mijn leven onder de Belgen, een bundeling van humoristische stukjes over Belgische gewoonten en tradities*. Daarbij besteedde hij ook aandacht aan het taalgebruik van de Vlamingen. Die zouden bijvoorbeeld opvallend vaak allee gebruiken: 'Naar het voorbeeld van hun burens de Fransen strooien zij het over alle omstandigheden van het leven uit' (blz. 114). In dit artikel gaan we na of Durnez' intuïtie klopt. Is het gebruik van allee inderdaad typisch voor Vlaanderen? En wat kan allee allemaal betekenen?

Een pioniersstudie

De vorm *allee* werd overgenomen uit het Frans. Het is een tussenwerpsel, ontstaan uit *allez*, de gebiedende wijs van het Franse werkwoord *aller* (gaan). In de taalkundige literatuur over Nederlandse tussenwerpsels is tot nu toe nauwelijks of geen aandacht besteed aan *allee*. In deze pioniersstudie wordt het gebruik van *allee* onderzocht op basis van spontaan gesproken Standaardnederlands door leraren Nederlands.

Materiaal en methode

In 1999 namen 160 leraren Nederlands deel aan een sociolinguïstische studie. Het ging om 80 Nederlanders en 80 Vlamingen, van wie telkens de helft mannen en de helft vrouwen. De leraren waren afkomstig uit diverse regio's in Vlaanderen en Nederland. Per regio

werden telkens 20 personen geselecteerd. Zowel in Nederland als in Vlaanderen was de helft van de deelnemers geboren voor 1955, de andere helft na 1960.

Van deze 160 leraren Nederlands werd een interview afgenomen dat uit diverse taken bestond. Van elke leerkracht werd ook minstens een kwartier spontane spraak opgenomen. Tijdens dat kwartier spraken de leraren met een onderzoeker over diverse onderwerpen, bijvoorbeeld actualiteit, literatuur en spelling, maar evengoed over vakantieplannen, kookexperimenten en voetbal. De onderzoekers – in Vlaanderen een Belgische, in Nederland een Nederlander – trachtten zelf zo weinig mogelijk te zeggen en probeerden verder zo veel mogelijk in te haken op onderwerpen die de leraren ter sprake brachten. Zowel de leraren als de onderzoekers spraken Standaardnederlands. Het is deze spontane spraak die als basis heeft gediend voor dit pioniersonderzoek naar het gebruik van *allee*.

Wie gebruikt *allee*?

De spontane spraak van de 160 leraren Nederlands bleek in totaal 303 realisaties van *allee* te bevatten. Daarvan was er welgeteld één afkomstig uit Nederland, meer bepaald van een oudere (mannelijke) leraar uit Nederlands-Limburg. De overige 302 realisaties waren uit Vlaanderen afkomstig. Met andere woorden: de intuïtie dat het gebruik van *allee* typisch voor het zuiden van het Nederlandse taalgebied zou zijn, blijkt te kloppen.

Opvallend is wel dat de ene Vlaming (veel) vaker *allee* gebruikt dan de andere. De 302 Vlaamse *allees* blijken afkomstig te zijn van 49 personen. Dat impliceert dus

ook dat ruim een derde van de 80 Vlaamse leraren geen enkele *allee* heeft geproduceerd. Tabel 1 geeft een idee van het aantal *allees* per persoon. De meeste leraren blijken eerder matige gebruikers te zijn. Eén leraar, een jonge West-Vlaming, was echter duidelijk verknocht aan *allee*: hij gebruikte het tussenwerpsel niet minder dan 59 keer.

aantal realisaties	aantal sprekers
0 realisaties	31
1 à 5 realisaties	34
6 à 10 realisaties	7
10 à 15 realisaties	4
15 à 20 realisaties	3
meer dan 20 realisaties	1
	80

Tabel 1: aantal realisaties van *allee* per Vlaamse proefpersoon

De betekenis van *allee*

Vervolgens concentreren we ons op de *betekenis* van *allee* in het spontane Standaardnederlands van onze leraren Nederlands (zie ook tabel 2, blz. 19).

AANSPORING

Volgens Van Dale (2005) betekent *allee* 'komaan, vooruit'. Deze betekenis is inderdaad vrij bekend. Zo wordt *allee* bijvoorbeeld gebruikt door wielerveders die hun fietsende held willen aanmoedigen (bv. *Allee Tom!*; *Allee Bart!*), maar evengoed door ongeduldige automobilisten die hun voorligger tot spoed willen aanmanen (bv. *Allee, een beetje rapper!*). Ook het spontane Standaardnederlands van onze leraren Nederlands bevat een tiental voorbeelden van dit aansporende *allee*: negen uit Vlaanderen (bv. *Allee, gaat gij dat nu eens vragen!*) en één uit Nederland (*Allee, probeer dat nou eens!*).

NUANCERING

Wie een beetje vertrouwd is met het taalgebruik bezuiden de Moerdijk, weet echter dat *allee* nog veel meer gebruiksmogelijkheden heeft. Zo kan de aanwezigheid van *allee* erop wijzen dat de spreker een pas gedane uitspraak wil nuanceren. Enkele voorbeelden uit de interviews met de leraren Nederlands zijn: *'omdat ik waarschijnlijk monitor ga worden volgend jaar, allee, dat hóóp ik'*, *'ik maak er geen opmerkingen over, allee ja, ik duid de fouten wel aan, maar ik trek er geen punten voor af'*, *'maar toen we jong waren was dat nog geen probleem, allee, jong, we zijn wij nog altijd jong!'*

VERBETERING

Nauw verwant hiermee is de *allee* die aangeeft dat de spreker een woord of constructie wil verbeteren, bv. *'wat de grens, allee, wat de drempel ook een beetje verlaagt'* of *'eigenlijk kan het ook niet kwaad, allee, eigenlijk kan het ook geen kwaad'*. Daarbij wordt de oorspronkelijke formulering (= die voorafgaand aan *allee*) soms gewoon ergens halverwege afgebroken. Een mooi voorbeeld is een zin als *'ik kan dat ..., allee, ik ben het verleerd'*, waarin we vooraan een aanzet tot *'ik kan dat niet meer'* kunnen herkennen.

VERDUIDELIJKING

Eveneens verwant hiermee zijn een aantal *allees* die een soort verduidelijking lijken in te luiden. De spreker wil zijn uitspraak iets concreter maken, bijvoorbeeld *'dan vertel ik veel te veel hé, allee, 'k bedoel dat is dan een les waardoor dat ze een hele les niks anders doen dan die artikels verwerken'*. Of: *'(de leerlingen) proberen ook elkaár wat te motiveren (om boeken te lezen), allee, we gaan dan soms 'ns in een kring zitten en vertel jij 'ns en jij en...'*

Omdat de drie laatstgenoemde betekenissen – nuancering, verbetering en verduidelijking – erg nauw bij elkaar aansluiten en dus ook moeilijk strikt van elkaar te onderscheiden zijn, worden ze in tabel 2 tezamen opgevoerd.

AFRONDING

Verder is er nog het afrondende *allee*. Deze variant leidt een (tussentijdse) conclusie of samenvatting in. *Allee* betekent dan zoveel als 'kortom'. Zo somde iemand een reeks steden en gemeenten (met hun dialecten) op waaruit zijn school leerlingen rekruteert, en concludeerde vervolgens *'allee, je hoort daar (= op zijn school) de hele regio zo bijeen'*. Een lerares die tijdens haar vakantie de nacht in een slecht onderhouden motel had doorgebracht kwam uiteindelijk tot de volgende conclusie: *'allee, dat beviel ons toch niet, we zaten liever in ons eigen tentje'*. In een aantal gevallen wijst de aanwezigheid van *allee* ook op de afsluiting van het gesprek. Hier hoeft aan de *allee* geen uitvoerige opsomming of beschrijving vooraf te gaan. Toen de onderzoekster een leraar dankte voor zijn bijdrage, antwoordde de laatste: *'Allee, graag gedaan'*.

VRAAG EN/OF HAPEREND GEHEUGEN

Daarnaast kan de aanwezigheid van *allee* ook een onbetwistbare indicatie zijn van een haperend geheugen. Ook onze leraren Nederlands bleken af en toe last van licht geheugenverlies te hebben. *Allee* werd door hen vooral gebruikt wanneer ze niet op een

naam konden komen (bv. *Allee, de auteur ontsnapt mij nu; Allee, wie heeft dat nu geschreven?*). Ook in andere contexten waarin de spreker zich iets afvroeg, dook wel eens een *allee* op (bv. *Allee, wat staat er hier nu eigenlijk?; Allee, waar ben ik nu eigenlijk mee bezig?; Allee, wat was het weer?*).

VERBAZING

Met behulp van *allee* kan een spreker ook zijn/haar verbazing uitdrukken. Zo verklaarde een lerares Nederlands dat ze zich door de verkenningstochten van haar (jonge) kinderen opnieuw was gaan verwonderen over de pracht van de natuur: ‘*dan ik denk van: goh, een boterbloem, allee!*’. Soms neigt de verbazing ook naar verontwaardiging, bijvoorbeeld in ‘*allee, dat is toch niet te doen!*’. Afgaand op de opnamen van onze leraren lijkt deze betekenis – globaal genomen – echter niet zo frequent voor te komen in spontaan gesproken Nederlands.

STOPWOORD

Ten slotte bevatte het Standaardnederlands van onze informanten nog heel wat realisaties – ongeveer een vierde van onze verzameling – die het best te omschrijven zijn als ‘stopwoorden’. Een echt duidelijke betekenis hebben deze *allees* niet, ze geven hooguit aan dat de spreker even aarzelt voor hij het volgende woord uitspreekt. Bij de toekenning van het label ‘stopwoord’ werd in dit onderzoek het volgende criterium gehanteerd: na weglating van *allee* loopt de zin gewoon door. Er wordt geen nieuwe (zins)constructie begonnen, er worden hoogstens een paar woorden letterlijk herhaald. Voorbeelden: ‘*het leerplan geeft daar inderdaad allee richtlijnen over*’, ‘*dan leer je die persoon wel heel allee ja heel goed kennen*’. Overigens zijn deze stopwoorden lang niet allemaal afkomstig van die ene aan *allee* verknochte West-Vlaming: van de 59 *allees* die deze spreker produceerde, werden er maar 19 als stopwoord geclassificeerd.

aantal realisaties	aantal gevallen	
nuancering, verbetering, verduidelijking	175	57,9%
stopwoord	84	27,8%
afronding	16	5,3%
vraag en/of haperend geheugen	14	4,6%
aansporing	9	3,0%
verbazing	4	1,3%
	302	100%

Tabel 2: aantal realisaties van *allee* in spontaan gesproken Standaardnederlands uit Vlaanderen, ingedeeld volgens betekenis

Implicaties voor de uitspraak

Dat het tussenwerpsel *allee* vrij frequent in spontane spraak voorkomt, heeft ook implicaties voor de uitspraak van het woord. Woorden die erg frequent gebruikt worden, gaan soms ‘afslijtingsverschijnselen’ vertonen: bepaalde klanken worden verdoft of verdwijnen gewoon helemaal. Soms wordt een woord zelfs totaal onverstaanbaar. Dat laatste is ook het geval bij *allee*. In het kader van een onderzoek naar reductieverschijnselen werden alle 303 realisaties van *allee* beluisterd door drie onderzoekers.¹ Bijna een vijfde van de realisaties bleek totaal onherkenbaar te zijn geworden. Of concreter geformuleerd: in 54 gevallen konden de luisterraars de uitspraak van *allee* niet (meer) beoordelen, eenvoudig omdat ze niet eens meer hoorden dat het om *allee* ging. Overigens vallen slechts 12 van deze onherkenbare *allees* onder de noemer ‘stopwoord’.

Conclusie

Deze bijdrage maakt in elk geval duidelijk dat het tussenwerpsel *allee* meer taalkundige aandacht verdient dan het tot nu toe gekregen heeft. Mogelijk is het woord tot nu toe aan de taalkundige aandacht ontsnapt, juist omdat het vrijwel uitsluitend in Vlaanderen voorkomt. Bovendien is *allee* typisch voor spontane spraak. Vlaamse nieuwslezers – die een voorbereide tekst voorlezen – vallen bijvoorbeeld zelden of nooit op het gebruik van *allee* te betrappen. Spontaan gesproken taal is echter het type spraak waar de meeste taalgebruikers het vaakst mee geconfronteerd worden. Daarom verdient dit type spraak zeker de nodige aandacht. Het zou dan ook mooi zijn als de betekenisnuances van *allee* in de toekomst een plaatsje zouden kunnen krijgen in woordenboeken en in overzichten van Nederlandse tussenwerpsels.

¹ Met hartelijke dank aan Steven Gillis en Marc Swerts, die de *allees* mee beluisterd hebben.

Hanne Kloots is als postdoctoraal onderzoeker van FWO-Vlaanderen verbonden aan het Centrum voor Nederlandse Taal en Spraak van de Universiteit Antwerpen. Ze bestudeert uitspraakvariatie in het Standaardnederlands van Vlaanderen en Nederland.

e-mail: hanne.kloots@ua.ac.be

Dossier

U gelieve de onderstaande vraag te beantwoorden...

KARL HENDRICKX

Onlangs had ik de twijfelachtige eer een brief van de fiscus toegestuurd te krijgen. Aangezien een dergelijke brief je altijd een wat ongemakkelijk gevoel geeft, wilde ik zo snel mogelijk weten wat de belastingdienst van mij verlangde. Dat bleek helaas geen sinecure. Na een bladzijde juridische waarschuwingen eindigde de brief zonder dat ik iets meer wist. Waar zat de eigenlijke vraag van de brief verborgen? Ik houd u nog even in spanning: u ontdekt het – zoals het bij traditionele overheidscommunicatie past – ergens in dit artikel.

Mijnheer, mevrouw,

Als er een brief van de belastingen in je bus valt, heb je de neiging het ergste te vrezen. Wat willen ze nu weer weten? Moet ik iets bijbetalen? Ook al is de belastinginspecteur je goed gezind, je opent de brief toch meestal met enige reserve. De brief was gericht aan 'Dhr. HENDRICKX Karl'. Er staat toch al een beleefdheidsformule voor mijn naam, dacht ik, wel afgekort (wat je volgens de etiquette beter niet kunt doen), maar dan toch al de juiste. De fiscus heeft toch al begrepen dat het traditionele 'mr.' voorbehouden is aan advocaten. Maar dat je voor de belastingdiensten niet meer bent dan een fiche in een klasseerbak, blijkt toch weer uit het feit dat de familienaam – in hoofdletters uiteraard, we zijn ambtenaren – voor de voornaam terechtgekomen is.

Vanaf de aanspreking was de toon van de brief gezet. Een streng 'mijnheer, mevrouw'. Meer kon er niet af. In de meeste handboeken over brieven kun je lezen dat een dergelijk begin bij een aanmaningsbrief past; een gewone brief begint met 'Geachte heer, (geachte) mevrouw', het liefst nog gevolgd door de familienaam van de geadresseerde, zodat die weet dat wat volgt tot hem persoonlijk gericht is. Een brief is per slot van rekening een uitermate gepersonaliseerde vorm van communicatie, ook al sturen de belastingdiensten vermoedelijk honderden van die brieven per dag. Met de moderne informaticamiddelen kost het weinig moeite dat aan te passen.

De belastingplichtige is verplicht

Als u gedacht had dat de brief op een persoonlijke toon verder zou gaan, hebt u het lelijk mis. Ik kan het niet laten u de volledige openingszin van de brief mee te delen:

Krachtens artikel 316 van het Wetboek van inkomstenbelastingen is de belastingplichtige verplicht de administratie op haar verzoek, binnen een maand na de datum van verzending van de aanvraag, schriftelijk alle inlichtingen die van hem worden gevorderd met het oog op het onderzoek van zijn fiscale toestand.

Ik heb de zin zorgvuldig overgetikt. U hebt dus wel degelijk goed gelezen dat er in het tweede zinsstuk een werkwoord ontbreekt. Er staat immers niet waartoe de belastingplichtige verplicht is. Vermoedelijk iets als *bezorgen, toesturen*. Een slordigheidje, ongetwijfeld.

Ik voelde me niet meteen door de openingszin aangesproken, moet ik toegeven. De zin munt dan ook uit in onpersoonlijke formuleringen: er wordt geschreven in de derde persoon ('de belastingplichtige') en in het passief ('worden gevorderd'). Niet verwonderlijk dat mensen verontrust zijn als ze een brief van de fiscus krijgen. Je wordt meteen om de oren geslagen met wetsartikelen, en vooral met plichten: de 'plichtige is verplicht'. Inlichtingen worden niet eenvoudig 'gevraagd' maar 'gevorderd', zoals in een rechtbank. Die inlichtingen gebeuren 'op haar verzoek', maar worden bezorgd 'na de aanvraag'. Een dergelijke doorbreking van de eenheid van terminologie doet de lezer toch even naar de juiste betekenis zoeken. En wat moet ik me bij mijn 'fiscale toestand' voorstellen? Mijn gemoedstoestand was bij het lezen van die brief niet echt optimaal, maar ik vermoed dat het gewoon over mijn belastingaangifte ging.

De hierna gestelde vraag

Ondertussen wist ik nog altijd niet waar het over ging. Ergens bovenaan de brief stond, verscholen in het enorme briefhoofd vol ronkende titels van fiscale diensten en *correspondentieadressen*, ook nog wel dat het ging om een 'vraag om inlichtingen', maar wat die vraag inhield, werd natuurlijk nog niet verklapt in de onderwerpsaanduiding.

De brief ging verder na de eerste zin:

U gelieve derhalve de hierna gestelde vragen te beantwoorden binnen een **TERMIJN VAN EEN MAAND** na verzending van deze aanvraag. Die termijn kan worden verlengd wegens wettige redenen die mij vóór het verstrijken ervan zijn mede te delen.

De termijn scheen, aan de lay-out en de nadruk in de formulering te zien, veel belangrijker te zijn dan het antwoord op de vraag. De kromme – gallicistische – formulering 'de redenen zijn mede te delen' liet ik even passeren, want, aha, nu zou ik eindelijk weten wat de vraag was.

Ik acht het nuttig u eveneens te wijzen...

Maar neen hoor, de brief vervolgt met de opmerking 'Ik acht het nuttig U eveneens te wijzen', waarna een opsomming volgt die drie keer begint met 'de bepalingen van artikelen XX van voormeld wetboek'.

Een eerste reeks 'bepalingen' dreigt ermee de 'aanslag ambtshalve te vestigen indien de belastingplichtige nagelaten heeft de gevraagde inlichtingen binnen de gestelde termijn te verstrekken'. Punt twee van de opsomming doet er een schep bovenop en legt 'bij ambtshalve aanslag, de bewijslast... ten laste van de belastingplichtige die niet aantoonde dat wettige redenen hem hebben verhinderd die inlichtingen binnen de gestelde termijn te verstrekken'. Punt drie gaat helemaal crescendo en dreigt met 'de toepassing van administratieve boeten en strafrechtelijke sancties wegens de overtreding van het artikel 316 waarvoor het gaat'.

Vooraf dat laatste is erg mooi. Niet alleen is er de taalfout 'strafrechtelijk' in plaats van het juiste 'strafrechtelijk', maar bovendien heeft een lezer er geen idee van wat die sancties (ook al geen standaardtaal) juist inhouden. En waarop slaat dat 'artikel 316 waarvoor het gaat'? Waarschijnlijk moest er staan 'waarover het gaat' en bedoelt men gewoon 'als u de inlichtingen niet tijdig en correct verschaft'.

Denk erom!

De brief sluit daarop af met een laatste bevel: 'denk erom uw antwoord te dagtekenen en te ondertekenen (zie keerzijde)', waarna een beleefd 'hoogachtend' volgt. En zoals het een goed detective-

verhaal past, komt de ontknoping helemaal aan het einde en kun je die als lezer in kleine aanwijzingetjes vinden. Hier was de tip 'zie keerzijde', want wat blijkt? Op de ommezijde van de brief staan twee grote tekstvakken 'Vragen' en 'Antwoorden'. En in het vak 'Vragen' staat te lezen 'rekeninguittreksel... van het jaar 2005'. Daaruit kun je als geroutineerd lezer van detectiveverhalen afleiden dat dat bewuste uittreksel ontbrak bij de belastingaangifte en dat je dat dus nog even moet inleveren...

Boodschap?

Al een hele tijd geleden schreef Johan Nootens een artikel met als titel 'Het imponeergedrag van ambtenaren. Een brief zonder schrijver en lezer', over een brief die een nieuwe provinciebelasting aankondigde (*Van Dale Taalbrief*, 2 (1993), 3, blz.4-5). Ondanks al die jaren blijken onze ambtenaren nog niet veel bijgeleerd te hebben, want van deze brief zou je kunnen zeggen: 'Het imponeergedrag van ambtenaren: een brief met verborgen boodschap'.

De belastingdiensten blijven vanuit een 'zendergericht' perspectief schrijven: ze schrijven in de eerste plaats voor zichzelf en de hiërarchie en willen vooral ook imponeren. De geadresseerde wordt niet persoonlijk aangesproken en wordt om de oren geslagen met dreigementen, sancties en juridische bepalingen, ook al bevatten die bepalingen soms uiterst nuttige informatie. Zo kun je misschien wel uitstel krijgen als je de gevraagde informatie niet tijdig kunt bezorgen. Maar in plaats van uit te leggen wát de wetsartikelen eigenlijk bepalen, beperkt men zich tot een droge verwijzing ernaar of een letterlijke – en dus erg technische – aanhaling van hun inhoud.

De belangrijkste – fundamentele – kritiek op de brief is dat de eigenlijke boodschap helemaal verstopt is, letterlijk op de achterkant van de brief en in telegramstijl. Nergens wordt duidelijk waarover het nu precies gaat. Ook is het moeilijk vast te stellen wat er nu eigenlijk van de geadresseerde verwacht wordt. Blijkbaar moet je de gevraagde documenten opsturen. Omdat de brief in

tweevoud was opgestuurd, vond ik na enig speurwerk bovenaan de brief in kleine letters 'origineel (terug te zenden) – afschrift voor de belastingplichtige (1)'. De (1) verwees naar de achterkant, helemaal onderaan, waar te lezen stond 'schrappen wat niet van toepassing is'. Inderdaad, op het ene exemplaar was het gedeelte 'origineel' doorgestreept, op het andere het gedeelte 'afschrift'. Bovendien moesten het 'origineel' én de bijgevoegde documenten ondertekend worden. Dat kon je dan weer afleiden uit de laatste zin van de brief zelf: 'denk erom uw antwoord te tekenen' en een kleine voetnoot op de achterzijde: 'de bijlagen moeten gedagtekend en ondertekend zijn'. Je zou van minder een volleerd spoorzoeker worden.

Klantvriendelijkheid

Qua klantvriendelijke en duidelijke communicatie kan dit alles tellen. De brief was dan nog bestemd voor iemand die enige ervaring heeft met het lezen van ambtelijke teksten en brieven.

De overheid heeft nog een lange weg te gaan op het vlak van klantvriendelijkheid en communicatie met de burger. Dat bleek onlangs ook nog uit een onderzoek van de Karel de Grote-Hogeschool naar de klantvriendelijkheid van de Antwerpse justitie. Ook daar was de belangrijkste conclusie dat gerechtsbrieven allesbehalve duidelijk zijn voor rechtzoekenden ('Justitie nog altijd onbegrijpelijk voor de burger', *De Standaard*, 19 december 2006). Alleen was dat onderzoek door de Antwerpse justitie zelf besteld, met de bedoeling om hun klantvriendelijkheid te verbeteren.

Het wordt misschien ook tijd dat de fiscus een dergelijk onderzoek naar klantvriendelijkheid bij de belastingplichtigen laat uitvoeren. Ik denk dat ik de conclusies al ten dele kan voorspellen.

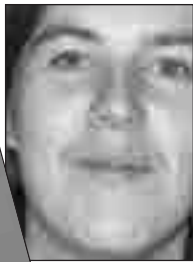
Karl Hendrickx is taaladviseur bij het Rekenhof.

e-mail: hendrickxk@ccrek.be

Te boek

Van 100-procentscontrole tot zwijnenzooi

NATALIE HULSEN

Bitchen ('bits praten, reageren'), *glamourpoes* ('meisje dat, of vrouw die zich met veel glitter en glamour omgeeft') en *tomtommen* ('met een navigatieapparaat in de auto rijden'). Dat zijn maar

drie van de in totaal 3650 nieuwe woorden die terug te vinden zijn in het *Jaarboek taal 2007*,

de nieuwste woordenboekenspruit van Van Dale. De Grote Van Dale verschijnt gemiddeld eens in de tien jaar, maar tussen de edities in groeit de woordenschat. Niet al die woorden halen 'de Grote', maar worden voortaan wel telkens in een *Jaarboek taal* opgelijst, een soort van aanvulling op die 'grote broer'.

Dat onze taal springlevend is, zult u na het doorbladeren van het *Jaarboek taal* niet meer kunnen ontkennen. Waar die nieuwe woorden dan zoal vandaan komen? Simpel: nieuwe maatschappelijke verschijnselen en trends leveren nieuw taalmateriaal op. Zo zijn *bomchecken*, *CIA-gevangenis*, *geweldsorgie* en *buffermacht* nieuwe taalgetuigen van de alomtegenwoordige 'war on terror'. Ook woorden afgeleid van merknamen lijken het goed te doen. Enkele voorbeelden: *breezersletje*, *lonsdaler*, *opgoogelen* en *tomtommen*. En ook afkortingen en uitroepen hebben hun plaats, zoals *f2f* (sms-, chattaal voor face to face), *pip* (persoonlijke internetpagina), *pioew* (1 uitroep van verbazing, 2 uitroep van opluchting), en jawel, zelfs *plopperdeplopperdeplop* (uitroep van verbazing).

Zo'n jaarboek is ook heel handig als informatiebron voor de spelling van al die nieuwe woorden. Zolang

een woord in onze taal 'circuleert', willen we natuurlijk wel weten hoe het vervoegd wordt (*sudokuen-sudokudegesudokud*; *typosquatten-typosquatte-getyposquat*), wat het meervoud is (*viennoiserieën*; *videopodcastingen*), wat het betekent (*hijsbakkie*: Zuid-Afrikaans woord voor lift; *diepflapoperatie*: cosmetische operatie waarbij weefsel uit de bovenbuik wordt gehaald om elders een defect te herstellen) enzovoort.

Ook voor de schrijfwijze van vreemde namen is het *Jaarboek* een handig naslagwerkje. Bijvoorbeeld: Hezbollah ('naam van een radicale sjiiitische groepering in Libanon'), Pasjtoen ('de grootste bevolkingsgroep van Afghanistan'), H5N1 ('vogelgriepvirus').

Het *Jaarboek taal 2007* is niet alleen in boekvorm raadpleegbaar, maar ook op cd-rom, die u bij de papieren versie vindt. Als u de 14de editie van de Grote Van Dale al op uw computer hebt geïnstalleerd, zal die tijdens de installatie van het *Jaarboek taal 2007* worden geüpgraded. U kunt het *Jaarboek* dan raadplegen vanuit de Grote Van Dale. Maar ook zonder Grote Van Dale kunt u het *Jaarboek* uiteraard op uw pc installeren. U herkent wellicht meteen dezelfde navigatiebalken als in de digitale versie van de Grote Van Dale. Slotsom: een handig en leuk naslagwerk dat de dynamiek van onze taal nog eens extra in de kijker zet!

Ton den Boon, *Jaarboek taal 2007, met cd-rom*, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie, 2006, ISBN 90 664 8963 4, 160 blz., 29,50 euro.

Groot Uitdrukkingenwoordenboek

FILIP DEVOS

10 000 uitdrukkingen uit het moderne, hedendaagse Nederlands zijn te vinden in de nieuwe editie van wat in 1999 onder de titel *Van Dale Idioomwoordenboek* het leven zag. Van dat idioomwoordenboek verscheen eerder een kleinere versie: de *Van Dale Praktijkgids uitdrukkingen*. De tweede, sterk uitgebreide editie verschijnt nu onder de titel *Van Dale Groot Uitdrukkingenwoordenboek. Verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*. Het werd samengesteld door Hans de Groot, Marc de Smit, Tjerk Hacquebord en Riemer Reinsma.

In de nieuwe uitgave zijn ongeveer 250 nieuwe uitdrukkingen toegevoegd, aldus het voorwoord. Het betreft hiaten uit de vorige editie (bv. *recht door zee gaan*) én uitdrukkingen die de afgelopen zeven jaar in zwang zijn gekomen (bv. *de as van het kwaad*, *de leugen regeert* of *een kort lontje hebben*). ‘Bijzondere aandacht’ gaat er in de nieuwe editie ook naar Belgisch-Nederlandse uitdrukkingen zoals *in hetzelfde bedje ziek zijn*, *gebeten door de microbe*, *overkop gaan*, *naar de vaantjes*, *de hoofdvogel afschieten*, *met een baksteen in de maag geboren worden* of *moet er nog zand zijn?*

De lemma's zijn volgens een vast patroon opgebouwd: we vinden achtereenvolgens een verklaring van de betekenis, uitleg over de gebruikswijze, varianten en synoniemen (met soms gelijkaardige uitdrukkingen in andere talen), een verklaring van de herkomst van de uitdrukking en ten slotte een of twee citaten. Een (kort) lemma als *vleet* ziet er als volgt uit:

bij de *vleet* in grote hoeveelheden.

Vleet betekent haringnet. In een dergelijk visnet kunnen veel haringen. Als je iets bij *de vleet* koopt of hebt, heb je er veel van.

- Het Nederlandse elftal is achterin een zeef. De tegenstander krijgt kansen bij de *vleet*.

- Hij stond bekend als een echte machtspoliticus. Hij beledigde oppositiepolitici, ontsloeg ministers bij de *vleet* en maakte van politieke vrienden vijanden voor het leven.

Aan de lijvige verzameling gaat een inleiding van een zestal bladzijden vooraf waarin niet alleen het verschijnsel ‘uitdrukking’ aan bod komt (wat zijn uitdrukkingen, welke rol spelen ze in de taal en hoe ontstaan ze?), maar waarin ook de methodologie en de opbouw van het woordenboek toegelicht worden.

De afbakening van wat je als ‘uitdrukking’ kunt beschouwen, wordt daarbij wat problematisch behandeld:

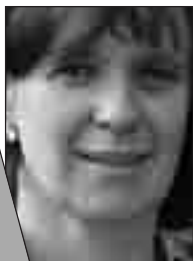
Niet alle vaste verbindingen zijn opgenomen: collocaties als *zwarte koffie*, *grove fout* of vaktermen als *gepaard rijm* zijn buiten dit boek gebleven.

Vraag is natuurlijk waarom bijvoorbeeld *zwanger van iets zijn*, *onze zuiderburen*, *de gele trui*, *zwart geld* of *harde woorden* wel opgenomen zijn in dit uitdrukkingenwoordenboek, maar bijvoorbeeld *de groene trui*, *zwarte doos* of *harde cijfers* niet. Ook hier geldt immers dat de uitdrukking ‘woorden bevat die één geheel zijn geworden met de rest van de uitdrukking en hun gewone betekenis hebben verloren’. Het is inderdaad zoals de auteurs het stellen: ‘Uitdrukkingen komen zeer veel voor in onze taal, vaak veel meer dan we denken.’

Hans de Groot (hoofded.), *Van Dale Groot Uitdrukkingenwoordenboek. Verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie, Amsterdam/Brussel, The Reader's Digest, 2006, ISBN 90 6648 317 2, 1188 blz., 69,95 euro.

Correct taalgebruik

MARIANNE BOONE

Mama, zeg je nu nonkel Willy of oom Willy?', vroeg Anna mij vorige week. Voor ik wat kon antwoorden, zei Anton: 'Eigenlijk moet je oom zeggen, maar in Vlaanderen zeggen de meesten nonkel. Ik zeg meestal oom.'

Waarop Anna gevat antwoordde: 'Maar wij wonen toch in Vlaanderen!' Dit voorval illustreert meer dan het verschil in karakter – gezagsgetrouw versus zelfbewust – van mijn twee kinderen.

Het bovenstaande voorval speelde door mijn hoofd toen ik aan de recensie van de achtste editie van *Correct taalgebruik* begon. Deze taalgids staat de Vlaming bij die een algemeen Nederlands, vrij van regionale varianten, wil hanteren.

Deze taalgids is de vrucht van jarenlange arbeid van Paul Buyse en Willy Penninckx, die tijdens hun carrière als ambtenaar veelvuldige afwijkingen van het Standaardnederlands verzameld hebben. Willy Smedts heeft de traditie voortgezet vanuit zijn functie als hoogleraar Nederlandse taalkunde en zijn activiteiten bij het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie (met als belangrijkste product *www.taaladvies.net*).

Correct taalgebruik bevat meer dan 1000 woorden en verbindingen die Vlamingen frequent gebruiken, maar die volgens de auteurs niet als algemeen Nederlands beschouwd kunnen worden. Het punt daarbij is – zoals Willy Smedts zelf in zijn inleiding al aangeeft – in welke mate de gewraakte taalverschijnselen, die vrij algemeen voorkomen in de taal van behoorlijk Nederlands sprekende Vlamingen, die bovendien ook de wil hebben goed Nederlands te spreken, als een acceptabele variant van het algemeen Nederlands beschouwd mogen worden. Willy Smedts is veeleer een strikte opvatting over dat algemeen Nederlands toegedaan en categoriseert de bovengenoemde taalverschijnselen als regionaal. Hoewel hij meteen zelf in de inleiding bij

deze taalgids aangeeft dat sommige taaladviseurs in Vlaanderen zich tegen dit rigide standpunt afzetten.

De ideologische discussie hierover – strikt tegenover rekkelijk – wil ik naar aanleiding van deze 8e editie niet openen. Wel wil ik als kritisch taalgebruiker de vraag stellen naar de opname- en weggooicriteria voor die Vlaamse varianten. Neem nu *bad*, *brocante*, *garagist*, *uitleggen* en *uitstapje*. Die trefwoorden zijn in de 8e editie geschrapt omdat 'er in het algemeen geen bezwaar meer tegen het gebruik van die woorden wordt gemaakt' [blz. 8]. Verder zijn er een aantal nieuwe trefwoorden opgenomen: *ooit*, *op straffe van*, *van zij die*, *vermeend*, *vervangen*, *voorleggen*, *voortdoen*, *warm hebben*, *wijzigen* en *zich*.

Waarop baseert de auteur zich om woorden te schrappen, te behouden of toe te voegen?

Ik denk spontaan aan de wending *akkoord zijn met* die in *Correct taalgebruik* wordt afgekeurd. *Van Dale* labelt die wending niet. In teksten van een Nederlandse medewerker van de Nederlandse Taalunie wordt de wending zonder schroom gebruikt. Een toevalstreffer? Misschien, maar het geeft me een onzeker gevoel als taalgebruiker. In welke mate zijn de keuzes in *Correct taalgebruik* door onderzoek onderbouwd? Ik denk dan aan panelonderzoek, onderzoek van lexicografische bronnen en onderzoek van elektronische corpora.

Zo'n onderzoek naar de standaardtaligheid van (vermeende) Vlaamse varianten zou de selectie meer legitimiteit geven en een helderder beeld opleveren van wat nu werkelijk Vlaams is en wat niet. Zo'n onderzoek zou deze oerdegelijke taalgids, die voor de Vlamingen nog altijd de bron bij uitstek is, nog een stuk sterker maken.

W. Smedts, W. Penninckx en P. Buyse. *Correct taalgebruik*, 8ste bijgewerkte druk, Kortrijk-Heule: UGA, 2006, ISBN 90 6768 808 8, 325 blz., 29 euro.

De 'Moors' in zesde editie

HENRI BLOEMEN

Het bekende juridische woordenboek Nederlands-Frans en Frans-Nederlands van J. Moors is in een zesde editie verschenen. Het woordenboek heeft terecht een goede reputatie, want het is in zijn soort het beste wat er te krijgen is.

Juridisch vertalen is immers een vak op zich. Het verloopt niet, zoals de titel van het werk suggereert, van de ene natuurlijke taal (bijvoorbeeld het Nederlands) naar een andere natuurlijke taal (bijvoorbeeld het Frans), maar van de ene rechtstaal naar een andere rechtstaal. Rechtstalen zijn de talen van een rechtssysteem. Natuurlijke talen kunnen 'drager' zijn van verschillende rechtstalen. Het Nederlands bijvoorbeeld is 'drager' van minstens vier rechtssystemen (het Nederlandse, het Belgische, het Vlaamse en het Surinaamse), het Frans van veel meer. Al die rechtstalen verschillen onderling zozeer dat een tekst gesteld in de rechtstaal van Nederland eigenlijk 'vertaald' zou moeten worden in de Nederlandse rechtstaal van België, denk maar aan termen als 'officier van justitie' versus 'procureur des konings'. Een echte equivalentie is in vertalingen van rechtstaal naar rechtstaal zelfs onmogelijk vanwege de verschillende inhouden van de termen. Probeer de term 'moord' (in België) maar eens te vertalen met 'Mord' (in Duitsland); de kans is groot dat een moord ginder niet hetzelfde is als een moord hier.

Het enige gebied waar de equivalentie van termen geen problemen stelt, is de vertaling tussen rechtstalen die aan hetzelfde rechtsgebied gebonden zijn, zoals dat in België het geval is. In principe zijn de Franse en de Nederlandse rechtstaal in België gelijkwaardig. In de toekomst, en voor sommige gebieden nu al, zal het Duits daar nog bij komen. Hoewel soms een andere indruk ontstaat, kan men niet zeggen dat er met de rechtstaal in België slordig omgesprongen wordt. Het tegendeel is het geval. Voor een term 'kracht van wet' krijgt, is hij door drie eerbiedwaardige instanties gesluisd: de *Commissie belast met de voorbereiding van de Nederlandse tekst van de Grondwet, de wetboeken en de voornaamste besluiten* (waarvan Moors de secretaris

is), de *Centrale Commissie voor de Nederlandse rechtstaal en bestuurstaal in België*, en ten slotte natuurlijk door het Belgische parlement.

Dat alles betekent natuurlijk nog niet dat het 'intra-Belgische' juridische vertalen een sinecure is. De valkuilen gopen zowat overal. Dat ligt aan de natuur van de juridische taal, die vaak woorden uit de natuurlijke taal overneemt en er een eigen betekenis aan geeft. Denk maar aan eenvoudige woorden als 'zaak' of 'goed'. Daarnaast is er de heel eigen juridische fraseologie, zoals 'met bekwame spoed' of 'de verjaring stuiten'. Maar wie met 'de Moors' in de hand nog in die valkuilen trapt, is zelf schuldig.

Het woordenboek is immers erg volledig (8500 ingangen), het bevat ontelbare juridische frases en uitdrukkingen, en bij nagenoeg elke ingang en frase wordt telkens ook de vindplaats in de relevante wetteksten aangegeven, zodat controle en verdergaande contextualisering steeds mogelijk zijn. Tegenover de vorige editie werd de zesde uitgave aangevuld met alle sindsdien in het Staatsblad verschenen wetteksten. Ook met opgeheven wetteksten werd rekening gehouden, zodat ballast over boord werd gegooid. Verder springt het woordenboek sensibel om met de talige eigenaardigheden van het Belgische rechtssysteem, bijvoorbeeld met het feit dat de Franse rechtstaal een stuk ouder is dan de Nederlandse en daardoor archaischer aandoet (ook al vind je in het Nederlands-Franse deel termen als 'krijgsman'; maar de opname is gelegitimeerd want in het Strafwetboek art. 126 is er sprake van het 'recruten van krijgs mannen', 'soldats' in het Frans).

Rest nog te vermelden dat de nieuwe Moors ook op een meegeleverde cd-rom raadpleegbaar is. Maar dat is intussen een must voor naslagwerken van dit niveau.

J. Moors (m.m.v. S. Theissen). *Nederlands-Frans juridisch woordenboek*. 6de verbeterde en aangevulde editie. Brugge, Die Keure, 2006, ISBN 90 5751 952 1, 712 blz., 110 euro.

J. Moors (en coll. avec S. Theissen). *Dictionnaire juridique français-néerlandais*, 6me éd. corr. et compl., Brugge, La Charte, 2006, ISBN 28 7403 134 8, 110 euro.

Bezenderen

HUGO BROUCKAERT

In de krant valt mijn oog op het mij onbekende woord *bezenderen*. Ik vind het niet in mijn woordenboeken. Och, denk ik dan, wat kunnen die bezen mij ook deren. Bij nader inzien gaat het om het volgen van de trek van ooievaars die met een zendertje zijn toegerust. Het is dus niet bezenderen - bezendeerde - gebezendeerd, maar bezenderen - bezenderde - bezenderd.

Die letter *-e* in het Nederlands is verre van eenvoudig. Hij stelt een korte open *-e* voor, een lange *-ee* (in een open lettergreep als *-e* geschreven) of een onbetoonde *-e*, een sjwa. Ze komen alle drie voor in de woorden *weggeven*, *selecteren*, *mestkever*, *weggeleden*, enz. Daarnaast is er nog de *-e* in vreemde woorden, zoals in *genre*, dat uitgesproken wordt met een nasale *-a*, en er is ook nog de *-e* met een accentteken, zoals in *crème*. Misschien zie ik er nog een paar over het hoofd. Bovendien hangt de uitspraak van onze *-e* ook nog af van de klemtoon. *Bedelen* en *regent* kunnen op twee manieren worden uitgesproken. *Geledingen* zijn geen gele dingen.

Wie met Franssprekenden omgaat, weet hoezeer zij daar moeilijkheden mee hebben. Tot de spelling van 1954 was de toestand eenvoudiger omdat de lange *-e* nog dikwijls als *-ee* geschreven werd. Eén anekdote in dat verband mag ik u beslist niet onthouden. Op het Belgische ministerie van Binnenlandse zaken bestond sinds jaar en dag een dienst 'Eereteekens'. Met het *Groene boekje* van 1954 – het eerste en het begin van de ellende – werd het de dienst 'Eretekens'. Een reactie van een Fransprekende ambtenaar: in het Nederlands is het niet meer *eereteekens*, het is nu *urutukuns*. Was het niet Remco Campert die schreef: *Het leven is vurrukuluk?*

Die complexe letter *-e* doet mij denken aan het beruchte oogrijm, iets dat er uitziet als een rijm maar het niet is. Frank van Pamelen schrijft over een tennisspeelster:

ingesmeerd met vaseline
stond ze bij de baseline.

Met de *-e* en zonder Engelse woorden kom ik ook een heel eind:

Kraakpand

De herenwoning werd gekraakt
Door een hele bende
En niet alleen dat ene huis
Ook de belendende.

Entertainer

Hij acht zijn show heel wervelend
Maar ik vind hem maar vervelend.

Schuchterheid

Ten aanzien van het vrouwelijke schoon
Ben ik een bange wezel
Daarom ook ben ik niet getrouwd
Ik ben nog steeds vrijgezel.

Babe

Het zou me niet verwonderen
Mocht ze haar haren blonderen.

En tot slot een moeilijke:

Bij de beesten af

In het oude Bevervelde
liepen dieren, gewervelde
en ook ongewervelde
die af en toe eens vervelden.

Hardop lezen doet de verwarring gezellig toenemen...

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de volgende woorden?

1. kardoes
 - a) papieren huls voor of met buskruit, vroeger als lading van geweren gebruikt
 - b) artisjokachtige distelsoort waarvan de bladstelen als groente gegeten worden
 - c) van stro gevlochten of van doek gemaakte handtas
2. glabella
 - a) Zuid-Italiaanse volksdans
 - b) onderstuk van een retabel
 - c) vlakke plek op het voorhoofdsbeen, vlak boven de neus
3. knorf
 - a) knobbel
 - b) soort van stroschoen voor paarden
 - c) aardewerken stoofpot

II. Welk woord is correct gespeld?

1. a) van je welste
b) van jewelste
c) vanjewelste
2. a) smeüigge
b) smeujige
c) smeuiige
3. a) twee-eiige
b) twee eiige
c) tweeïige

III. Welk woord past voor of na de onderstaande woorden?

1. fabrikant
..... handelaar
..... stoffeerder
2. aap
na.....
..... lief
3. eis
..... let
..... jas
4. maker
..... familie
..... rijder
5. eigen
men.....
..... kunde

IV. Welk woord wordt hier omschreven?

1. gebakken vloertegel
 - a) herik
 - b) estrik
 - c) hiltik
2. twee- of driერიemige lasso, met kogels aan de uiteinden
 - a) fonola
 - b) tuthola
 - c) bola
3. kamerjapon voor heren, wijde huisjas met ceintuur
 - a) sjamberloek
 - b) sambar
 - c) sambok

V. Rijg de woorden aan elkaar

1. mok baal
2. pot aardig
3. oor pet
4. vol loos

VI. Schrijf de volgende getallen in woorden

1. 622 222
2. 52 387 960

VII. Zoek de fouten in de onderstaande zinnen

1. Met zijn ballalaika schuimde de bohémien tientallen kerst- en Nieuwjaarsrecepties af.
2. Na de zoveelste whiskysoda werd de dronkenlap door de caféuitbater aan de deur gezet. In het shopping center om de hoek werd de dronkeman dan ook in de boeien geslaan.

OPLOSSINGEN

- I. 1a / 2c / 3a
II. 1c / 2c / 3a
III. 1. meubel / 2. mens / 3. pal / 4. schoon / 5. taal
IV. 1. ka / 2. plant / 3. lam / 4. zin
V. 1. zeshonderdveertig / 2. tweehonderdveertig / 3. tweehonderdveertig / 4. tweehonderdveertig
VI. 1. ballalaika, bohémien, nieuwjaarsrecepties / 2. whisky-tachtig / 3. meubel / 4. mens / 5. schoon / 6. pal / 7. plant / 8. lam / 9. zin
VII. 1. Met zijn ballalaika schuimde de bohémien tientallen kerst- en Nieuwjaarsrecepties af. 2. Na de zoveelste whiskysoda werd de dronkenlap door de caféuitbater aan de deur gezet. In het shopping center om de hoek werd de dronkeman dan ook in de boeien geslaan.